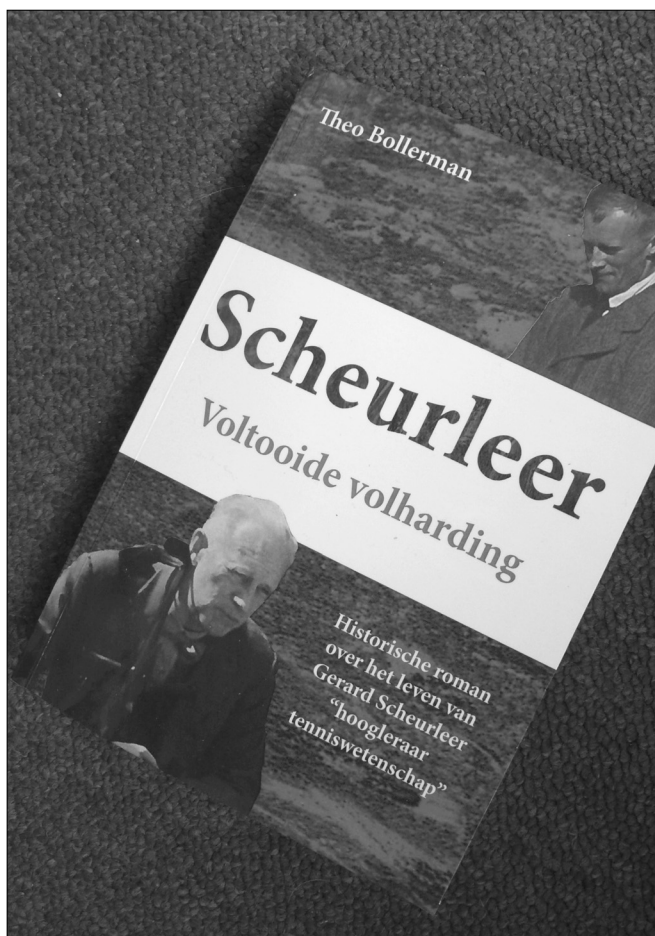
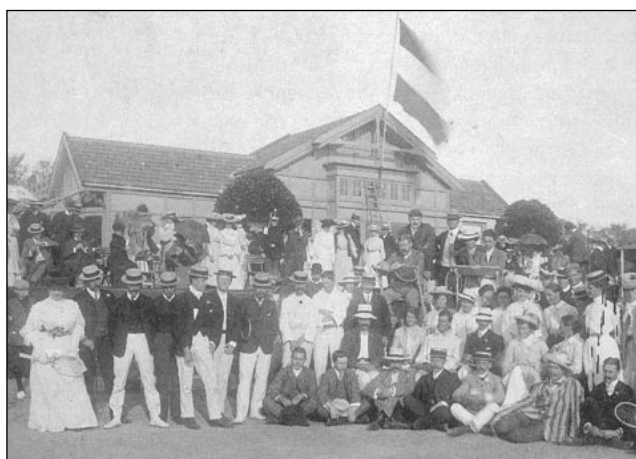

de Sportwereld

NUMMER 67

Zomer 2013

- Gespierd katholicisme
- Olympische Spelen 1896
- Gesteggel om Tennis op het Olympisch menu te krijgen

Inhoud 67

In dit nummer

Gespierd catholicisme	3
Gestechel om tennis	9
Waarom Nederland niet meedeed	12
Gerard Scheurleer: ziener en genie	15
Biografie: Stella Walsh	19
Publicaties	22

Redactioneel

Max Dohle

Mijn afscheid

Dit is 'mijn' laatste nummer. Ik ga weer terug naar sport en literatuur. Daar ben ik ooit begonnen. Via de schaatsliteratuur liet zich ook de geschiedenis van het schaatsen goed beschrijven. Een uiterst vruchtbare periode. Ik heb met plezier mijn onderzoek gedaan. Vervolgens kruiste ik toevallig het pad van Foekje Dillema. Onderzoek doen naar haar geschiedenis was geen ongedeed genoeg. Ook sportjournalisten deden namelijk 'onderzoek' en liepen de wetenschap behoorlijk voor de voeten. Sportgeschiedenis is steeds meer een vakgebied geworden van journalisten. Dat is jammer, want zij missen de kritische distantie en vooral het vermogen om hun onderzoek in een groter kader te plaatsen. Wie de zaak Dillema in het kader plaatst van de vele geslachtskeuringen in de vorige eeuw en de positie van vrouwen in de sport legt de puzzel zo in elkaar. De anderen – het journaal - blijven hangen in complottheoretjes en allerlei losse eindjes. Sportgeschiedenis is geen nabeschouwing van de wedstrijd AJAX –ADO in 1967 ook al wil het programma Andere Tijden Sport dat wel graag. Een voorbeeld van hoe dat in een ander geval misging, beschrijf ik in dit nummer aan de hand van een causerietje van Toine van Peperstraten, die net als Tom Egbers tegenwoordig het woord mag voeren als 'sporthistoricus'.

Gelukkig laat dit magazine zien dat er ook nog kwalitatief goede sportgeschiedenis wordt bedreven. Al is het op zeer kleine schaal. Daarom hoop ik dat ook Vlaanderen deel gaat uitmaken van onze auteurs en het begin is er in dit nummer. En wat sportgeschiedenis op televisie betreft: er zit een knop op je tv! En lezen? Mijn nieuwe boek gaat heten De werper uit het graan. Hoe of wie het gaat uitgeven is nu nog niet bekend. Maar je vindt het vast binnenkort op internet.

WWW.SPORTBOEK.NL
modern antiquariaat
over ons | home | bestellen | betalingsvoorwaarden | links

Het adres voor nieuwe & 2e hands sportboeken en sport DVD's

WWW.SPORTBOEK.NL is een verzend-antiquariaat en handelt in tweedehands sportboeken, een initiatief van sportjournalist Mark Grijsbach.

WWW.SPORTBOEK.NL biedt u tevens een ZOEKSERVICE aan. Als u al tijden speurt naar één of meerdere boeken, stuur dan een e-mail naar info@sportboek.nl en wij gaan vrijblijvend voor u op pad

Ook bestaat de mogelijkheid om NIEUWE BOEKEN te bestellen via www.sportboek.nl. Zowel Nederlands- als buitenlandstalige uitgaven

De beste sportboekwinkel voor Nederland en België!

Gespierd catholicisme

Priesters en religieuzen als schakel in de Nederlandse sportgeschiedenis, 1900-1940

Marjet Derks
Radboud Universiteit Nijmegen

Inleiding

'Een gentleman', werd de aimabele pater Vincent Beukers (1885-1973) genoemd en 'onze sportpater'. De jezuiet stond bij vele (oud-)leerlingen van het Nijmeegse Canisius College en bij voetbal- en hockeyclub Union bekend als hun onvermoeibare organisator, moderator en stimulator. Beukers was leraar Engels aan voornoemd college en vond daar wat zijn sportliefde betrof een warm nest. De inwijding ervan in 1900 werd al opgeluisterd door een voetbalwedstrijd van het college-elftal 'Association' - want sport en anglofilie gingen in die jaren sterk samen - tegen een elftal van het plaatselijke Dominicus College van de paters dominicanen. Canisius won, zoals meestal, ondanks het veld dat die naam eigenlijk niet mocht hebben en het ontbreken van goed materiaal. Toen rector Gerard Steins Bisschop in 1920 en 1922 enkele bij het schoolcomplex gelegen velden aankocht, richtte Beukers voor de interne leerlingen de 'Voetbal Bond' op, die enkele maanden later werd herdoopt in 'Voetbal Club' en - op zijn voorstel - in 1922 in 'de Valken'. Beukers wist dat er in vroegere tijden een oud weispel met die naam op het Nijmeegse Valkhof was gespeeld en sport moest traditie verbeelden, aldus de pater.

In de jaren twintig werd Beukers de centrale figuur van 'Groot' Union, een sportvereniging die al in

1914 was opgericht voor de leerlingen van het Canisius maar ook toegankelijk werd voor externen en oud-leerlingen en zich gaandeweg ontwikkelde tot zelfstandige sportvereniging waar werd gevoetbald en gehockeyd. Beukers was geestelijk adviseur (een gebruikelijke bestuursfunctie bij rooms-katholieke verenigingen), maar maaide ook het gras, floot wedstrijden en haalde soms de ballen op die afzwaaiden van het veld op de hoek van de Groesbeekseweg en de Groenewoudseweg. Hij zorgde ervoor dat een jonge pater-surveillant manager, coach en toezichthouder werd van de jongenselftallen. Als *problem shooter* nam hij op verzoek van enkele spelers de leiding toen de hockeyafdeling begin jaren dertig te klein dreigde te worden en bewerkstelligde de opleving ervan via studentenelftallen. Niemand was trotser dan hij wanneer de hockeyers van Union wonnen van de HIC, de oudleerlingen van het Amsterdamse Ignatius College. Toen hockeyer Harry Derks deel ging uitmaken van het Nederlands elftal, of wanneer de voetbalafdeling weer eens de Kardinaal van Rossumbeker won, een begeerd attribuut in de katholieke voetbalwereld. En niemand was meer ontgoocheld toen voetballend Union zich in 1934 na een conflict afsplitste van de katholieke bond (RKVB) en overging naar de neutrale NVB, waar het spelpeil hoger was en de kans op nationaal succes gro-

ter. Het Canisius College, dat Union steeds financieel gesteund had, ontnam de club het predicaat 'katholiek' en verbood zijn leerlingen er nog langer lid van te blijven. Beukers bleef wel moderator van de hockeyafdeling (bij gebrek aan een katholieke bond ook aangesloten bij de neutralen) en ving zo de jongens op. Uiteindelijk mochten ook meisjes er lid van worden.

Religie, sport en moderniteit

Vincent Beukers was niet de enige jezuïet die het predicaat 'sportpater' verdiende. In *Ons Collegejaarboek* werden vanaf 1915 elk jaar meer pagina's gewijd aan de vele sportclubs die het Canisius College rijk was, de paters die zich hiervoor inspanden en de prestaties die werden behaald. Behalve gevoetbald werd er aan cricket en tennis gedaan – alle schoolafdelingen, verenigd in zogenoemde *cours*, hadden hun eigen clubs. Uit de verslagen van terugkerende sportieve ontmoetingen met andere colleges blijkt dat ook elders paters actief waren op sportorganisatorisch gebied. Al die jezuïtische sportliefde was niet uniek en evenmin toevallig. Zoals veel priesters (zowel wereldheren als leden van een orde) voetbalden ze tijdens hun opleiding aan seminaries of instituten. De orde der jezuïeten had een internaat in het Engelse Stonyhurst in Lancashire, opgezet volgens een collegesysteem. Een ander deel van het noviciaat werd door velen 'gemaakt', zoals dat heette, in St. Asaph in Wales. In beide plaatsen kwamen de novicen in aanraking met sport en de daarbij behorende ontwikkeling van geest en lichaam. Ze maakten er ook kennis met de populaire boeken van de Amerikaanse jezuïet Francis J. Finn over kostschooljongens die fervente voetballers waren. Zijn boeken kwamen ook te staan in de schoolbibliotheken van de jezuïeteninternaten in Nederland, waar Finns hoofdrolspelers Tom Playfair en Percy Winn – sportief maar ook eerlijk - de helden werden van 'den katholieken boy'. Sport werd zowel bij leraren als leerlingen zelfs zo'n belangrijk onderdeel van het collegeleven, dat het bij de niet-sportief aangelegde leerlingen tot afgrijzen leidde.

Met deze kenschets in het achterhoofd is het verwonderlijk om in een artikel van Ruud Stokvis over sport als *civic religion* te lezen godsdienst en sport in Nederland in het verleden sterk gescheiden waren. Hij bespreekt de betekenis van sport in de VS en vraagt zich af of in ons land sport de rol van religie aan het overnemen is; gezien de vroegere afwerende houding van kerken – ook en zelfs vooral de katholieke - ten opzichte van sport zou dat volgens hem een bijzondere ontwikkeling zijn. Stokvis benadrukt dat kerkelijke autoriteiten sportwedstrijden als gevaar voor de zondagsheiliging zagen, de seksuele effecten van sportkle-

ding en lichamelijkeheid veroordeelden en hooguit verzuilde sportverenigingen toestonden om erger te voorkomen. Verzuilde sportorganisaties vormden 'een weinig vruchtbare zijweg' in het sportlandschap, aldus Stokvis. In een ander artikel, over sport en middelbaar onderwijs, belicht hij terecht de moeizame strijd tussen sport en lichamelijke opvoeding op menig Nederlandse school, maar minimaliseert hij het aandeel van katholieke colleges en seminaries in het propaganderen van sport en de bindende werking die dit had voor de schoolidentiteit.

Hoewel er zeker door katholieke geestelijken is gestreden tegen sport, vooral tegen het competitie-element, is het te eenzijdig om religie en verzuiling aan de ene kant en sport aan de andere voor te stellen als aan elkaar tegengestelde krachten. Vooral het katholicisme moet niet worden gezien als een remmende kracht in het Nederlandse sportverleden. Sociograaf Cees Miermans beweerde al in 1955 in zijn pioniersstudie *Voetbal in Nederland*, waarin hij onderzoek deed naar de verspreiding van de voetbalsport tussen 1894 en 1951, dat de gebieden waar dat proces het traagst verliep de protestantse waren, terwijl juist in Brabant en ook Limburg de verspreiding snel en omvangrijk was. De databank van voetbalverenigingen van het Huygens ING geeft Miermans gelijk: in de periode tot 1940 bestonden er in Nederland 2844 katholieke voetbalclubs tegenover 395 protestants-christelijke (en 242 socialistische). Miermans concludeerde dat de katholieke kerk meer bereid en in staat was geweest om dit moderne fenomeen in een eigen levensbeschouwelijke vorm te gieten, terwijl protestanten eerder afwerend bleven.

Mijn stelling gaat nog een stap verder: katholieke geestelijken waren een belangrijke, zij het ondergeëerde, schakel in de totstandkoming en ontwikkeling van sport en beweegcultuur in Nederland. Juist de onvermoeibare sportpaters en voetbalkapelaans hadden, uit wisselende motieven, een groot aandeel in de oprichting en uitbouw van sportverenigingen, vooral op voetbalgebied. Zij waren de katholieke Pim Muliers. Die actieve rol ging bovendien veel verder dan het noodgedwongen verzuilen van een in zich ongewenst verschijnsel; zij maakten sport niet alleen acceptabel maar creëerden ook een nieuwe katholieke mannenidentiteit, waarin religie en moderniteit via de sport nader tot elkaar kwamen.

Die ontwikkeling valt te traceren op vier verschillende terreinen. Behalve de al genoemde jongens-kostscholen - waartoe ik ook de klein- en grootseminaries reken – deed die zich, in wisselende gradaties, ook voor binnen de buitenschoolse katholieke sportvereni-

gingen, de jeugdverenigingen en de jeugdbeweging. Behalve onderlinge uitwisseling en beïnvloeding was er zeker ook strijd over sport. In deze bijdrage beperk ik me noodgedwongen tot één van deze terreinen, de jongenskostscholen, die ik definieer als sportbroedplaatsen. De leidende vragen in deze cultuurhistorische analyse zijn welke plaats sport en beweegcultuur daar kregen, welke betekenissen eraan werden toegekend en welke constructies daaraan ten grondslag lagen.

Den vitale katholieken boy

De meeste jongenskostscholen in Nederland (en ook Vlaanderen) stonden onder de leiding van mannelijke religieuzen: paters, broeders en fraters. De scholen waren overwegend regionaal georiënteerd, gericht op jongens uit betere kringen en de middenstand en voorzagen in lager onderwijs, MULO- en handelonderwijs; de hogere boden gymnasiaal onderwijs aan. Daarnaast bestonden er groot- en kleinseminaries, die opleidden voor de priesterstand. Zoals al bleek uit het voorbeeld van het Canisius College waren deze kostscholen een katholieke variant van de *public schools*: grote groepen jongens (veelal uit hogere en middenklassen) leefden onder een dak, er was een intense verwevenheid met de mannelijke leiders, en de instituten golden als leerscholen voor het leven. De parallel laat zich ook doortrekken naar de beweegcultuur die zowel op de *public schools* als de katholieke jongenskostscholen een belangrijke stempel drukte.

Vooral op de kostscholen voor jongens van betere stand groeiden sport en lichamelijke vorming al in de negentiende eeuw uit tot kenmerkende onderdelen van het dagelijkse gezamenlijke leven. Die cultuur was gedeeltelijk op negatieve gronden geënt, want menig religieus geloofde door het stimuleren van sport andere, meer gevaarlijk geachte lichamelijke neigingen, te beteugelen. Een door sporten vermoeid lichaam kwam minder snel op gedachten van seksuele aard, zo was de overtuiging. ‘Stevige sport en lichaamsbeweging gold (...) als een veiligheidsklep voor opgehoopte en ongebruikte levenskracht’, schreef een kroniekschrijver eufemistisch. Minstens zozeer echter werden sportieve vaardigheden gewaardeerd, zo komt uit een groot aantal gedenkboeken naar voren. Geïntroduceerd als aanvankelijk *Fremdkörper*, door buitenlandse leerlingen of paters met een opleiding in Engeland, voltrok zich een wat sporthistoricus Roland Renson heeft omschreven als een cultureel infiltratieproces. Dat begon op de elitaire kostscholen en sijpelde van daaruit door naar de scholen voor de middenklasse en andere. Vervolgens ontstonden er vanuit de kostscholen tal van voetbalclubs, opgericht door oud-leerlingen.

De aanwezigheid van sportvelden bleek een pluspunt in de werving van leerlingen. Om die pragmatische reden bezaten de kostscholen die het konden betalen uitstekende sportfaciliteiten in de vorm van gymzalen, sportvelden en uitrusting. Veel verder dan pragmatiek ging de actieve sportstimulering door paters en broeders, waardoor vooral na de Eerste Wereldoorlog de betekenis ervan in de onderlinge verhoudingen en in de sociabiliteit van het kostschoolleven toenam. Een sportief begaafde leerling stond hoog in de schoolhiërarchie, niet alleen bij zijn klasgenoten maar ook bij menig pater, frater of broeder, omdat successen op het sportveld bijdroegen tot de uitstraling van de school. Fysieke kracht en excellentie stonden niet haaks op ‘een goede katholieke jongen zijn’, maar versterkten die identiteit op een heel specifieke manier.

Een voorbeeld van dit proces was het Instituut Saint Louis van de Broeders van Oudenbosch in Huijbergen, eens treffend omschreven als een ‘jongensstad’. Het omvatte een lagere school, ULO, handelsafdeling en een kweekschool. Het opvoedingssysteem stond er in het teken van het ideaal van vitaliteit, wilskracht en zuiverheid. Religieuze opoffering en mannelijke levenskracht gingen er hand in hand met sport. Dit werd gesymboliseerd door de held André de Thaye, een van oorsprong Belgische jongen, wiens levensverhaal op initiatief van de broeders in het Nederlands werd vertaald en als ideaal voor het Oudenbosche opvoedingssysteem ging gelden. André was een jong gestorven vitale voetballer, die model stond voor fair play, opoffering en inzet. Zijn jongensachtige branie ging samen met een devote levenshouding.

Binnen dit pedagogisch klimaat konden lichamelijke opvoeding en sport een belangrijke plaats innemen. Het waren beduidende vakken die – niet toevallig – werden gegeven door de broeder die ook Engels gaf, Liberius, de ‘drilmaster’ genaamd. Onder zijn leiding werd er gevoetbald (de school bezat fraaie velden), aan veldlopen gedaan en werden er lange afstandsmarsen afgelegd. In de winter werd er geschaatst. De broeder stelde zijn leerlingen ook in de gelegenheid diploma’s te halen van de Koninklijke Nederlandse Atletiek Unie. In wedstrijden kwamen de leerlingen uit tegen de voetballers van andere internaten.

Saint Louis was ook een voorbeeld van hoe katholieke jongenskostscholen fungeerden als startpunt voor de verspreiding van sport. Elf enthousiaste leerlingen ervan, zonen van Tilburgse ondernemersfamilies, stonden aan de basis van de Tilburgse Footballclub Tilburgia. Toen dezen tijdens een schoolvakantie in 1896 cricket speelden - een sport, die zij op Saint Louis hadden geleerd - kwamen zij in aanraking

met Gerard de Ruijter, een Amsterdamse MTS-student die in Tilburg stage liep bij de hoofdwerkplaats van de Nederlandsche Spoorwegen. In zijn thuisstad was De Ruijter speler geweest van topclub RAP (in 1887 ontstaan uit een fusie van drie cricketclubs). De kennismaking resulteerde in de oprichting van Tilburgia, die kon rekenen op de materiële steun van een der vaders, en van de hoofdredacteur Arts van de plaatselijke krant, de *Nieuwe Tilburgsche Courant*. Ondanks de kostschoolachtergrond van de oprichters kreeg de nieuwe club geen confessionele identiteit. De naam Tilburgia werd in 1898 gewijzigd in Willem II, ter ere van de in Tilburg bekende koning. De club groeide in korte tijd uit tot een bepalend onderdeel van de lokale Tilburgse sociabiliteit, die bovendien door zijn goede prestaties (in 1915 werd Willem II de eerste niet-Hollandse club die landskampioen werd) bijdroeg tot het plaatselijke zelfbewustzijn.

Seminariesport

Ook de priesterseminaries waren producenten van sportcultuur. Priester Alfons Ariëns, kunsthistoricus Gerard Brom en schrijver Lodewijk van Deijssel (pseudoniem van Karel Alberdingk Thijm) bezochten allen het seminarie van Rolduc bij Kerkrade. In hun memoires memoreren zij hoe zij daar in Zuid-Limburg aanliepen tegen de hand over hand toenemende sportcultuur, die daar door de superieuren over het algemeen ook gestimuleerd werd. Er heersten een ijzeren discipline en vast dagritme: opstaan, misbezoek, ontbijten, lessen volgen, onder toezicht studeren, eten, weer studeren, daarna voetballen en dan naar bed. Brom en Van Deijssel noteerden dit tot hun spijt, want zij waren niet zulke sportieve hoogvliegers. Auteur en journalist Michel van der Plas daarentegen hield aan zijn verblijf op Rolduc enige tijd de serieuze gedachte over dat hij misschien keeper wilde worden. Een andere Rolducien was Piet Boymans, die als priester uitgroeide tot dé geestelijk adviseur en stimulator van de katholieke sportbeoefening na de oorlog. Een latere leerling herinnerde zich de seminaire sportcultuur aldus: 'Ik weet niet hoeveel uur ik gevoetbald heb op de cour, zoals de speelplaats werd genoemd, maar het zijn er heel wat geweest. Op 3 gym zat ik al in het schoolelftal. Dan mocht je mee op toernooi tegen de drie andere Bisschoppelijke Colleges in Weert, Roermond en Sittard. Geweldig was dat. Net als de onderlinge band tussen de studenten. Die was heel hecht omdat je niemand anders had.'

Een ander voorbeeld was het kleinseminarie De Ruwenberg in Sint Michielsgestel, geleid door de fraters van Tilburg. Daar werd geturnd, op initiatief

van een der fraters die zelf lid was geweest van een turnvereniging en daar verschillende oefeningen had geleerd. Hij organiseerde clubjes die zich op zolder bekwaamden aan brug, paard en rekstok. Hierdoor stelde de nieuwe onderwijswet van 1920, die lichamelijke opvoeding verplicht stelde, De Ruwenberg niet voor problemen: het was de eerste katholieke school die de lichamelijke oefening direct in het curriculum opnam. Er werd vrijwel meteen een nieuw gymnastieklokaal gebouwd en een uitgebreid assortiment toestellen aangeschaft. En als eerste internaat ging men over tot het aantrekken van een vakleerkracht, de leek A.J. Tervoort, die aan de basis stond van de RK Vereniging van Leraren Lichamelijke Opvoeding.

In herinneringen aan de Ruwenberg nemen sport en beweging een eigen plaats in. Naast beelden over discipline en straffen, overheersing van het godsdienstige en het strakke dag- en nachtritme was er ook een gevoel van relatieve vrijheid op het sportterrein, herinneringen aan belangrijke wedstrijden en de spanning die deze met zich meebrachten. Sport was een belangrijke *lieux de mémoire* voor oud-leerlingen, van wie een groot aantal priester was geworden. De vrijheid van de aan de Dommel gelegen sportvelden werd uitvoerig gememoreerd. Een later zelf pater geworden oud-leerling herinnerde zich de overvolle cours, waar gerolschaatst werd en gevoetbald. Omdat er verlichting was, kon dat ook 's avonds doorgaan. 'Men heeft wel eens gezegd, dat een pensionaatsleven te star is voor de jeugd, te veel dwangbuis, en een kweekplaats voor brave Hendrikken. Al is het ondoenlijk voor een pensionaat het huiselijk leven in de familiekring te vervangen, de jeugd krijgt op de Ruwenberg gelegenheid zich uit te kuren, uit te leven en de opgespaarde energie na een stoer les-program af te reageren in allerlei soorten sport en hobby.'

In het schoolblad *De Oogst* voerden verslagen van wiel- en voetbalwedstrijden de boventoon. Hoogtepunt van het jaar was de jaarlijkse wedstrijd tegen de Bisschoppelijke Kweekschool uit Haaren. De geselecteerden waren wekenlang met niets anders bezig, omdat het prestige van de school op het spel stond. Een van hen dacht er aan terug: 'Je gloeide van trots, als je langs het lijntje je naam achter een 'Hup' hoorde roepen. Je werd gefotografeerd, de spelers zonder en de reserves met jas; in de handel kostte je dat met zijn allen vijf cent, wat beneden de waarde was. Je zond foto's aan je beste bekenden om te laten zien, dat je iets betekende op het instituut. Je liep wat correcter als je de eerstvolgende dag over de Hollandse plaats kwam, je voelde de blikken van bewondering waarmee naar je opgekeken werd en je vond het jammer dat dat

maar enkele dagen duurde. Je zag je in de toekomst al in een eerste-klas-club of misschien nog wel verder. En je dacht er niet aan dat je na je vertrek van Ruwenberg misschien nooit meer zou voetballen.'

Gespierd katholicisme

De meest uitgesproken versie van katholieke school-sportcultuur kwam tot stand op de jezuitenkostscholen, zoals het voorbeeld van het Canisius College al toonde. Naast het CC liepen ook het Amsterdamse Ignatius College, Katwijk De Breul in Zeist en het Sint Aloysius College in Den Haag daarmee voorop. Op de gymnasia was lichamelijke opvoeding aanvankelijk niet verplicht. In 1913 stelde men vast dat van de 31 stedelijke gymnasia in Nederland er dertien dat onderricht niet kenden en veertien van de vijftien bijzondere niet. In 1914 werd een Nationaal Congres voor Lichamelijke Opvoeding georganiseerd, waar de opvatting door-klonk dat er een 'zekere reactie tegen het hyperintellectualisme van onze tijd nodig' was. Gymnastiek werd op de gymnasia pas in 1921 een verplicht leervak. De jezuitenkostscholen hadden dat toen niet alleen al ingevoerd maar koesterden ook een breed scala aan sportclubs onder hun dak.

Zoals we al in de inleiding bij Vincent Beukers zagen was de sportpater meestal een jezuïet. Vooral bij deze orde appelleerde sport aan zijn streven om een voorhoede te zijn en op te leiden tot een keurkorps binnen kerk en wereld. Uitblinken mocht en werd toegejuicht, ook op het sportveld. Winnen onder roomse vlag werd gezien als teken van *corporate identity* en katholieke vitaliteit. Dit gespierde katholicisme, dat ook door andere orden werd beleden, kan worden gezien als de katholieke variant op het Engelse *muscular christianity*. Deze socio-religieuze beweging probeerde vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw op de Engelse public schools sport, energie en christelijke waarden te laten samengaan, ingebed in romantische ideeën over een gezonde geest in een gezond (mannen)lichaam. Het gespierde katholicisme kwam niet alleen in Nederland, maar ook in België en Frankrijk vooral na de Eerste Wereldoorlog tot ontwikkeling. Hoewel het bovenal een beweging van en voor mannen en jongens was, past hierin ook dat bijvoorbeeld in Frankrijk Jeanne d'Arc ging gelden als symbool van zowel een strijdbaar katholicisme en van de katholieke gymnastiekbeweging. Het was een vermenging van spirituele traditie en moderniteit, een sportieve utopie die moest leiden tot leiderschap en verheffing tot God, zoals enkele auteurs het in de jaren twintig en dertig verwoordden. Of zoals de jezuïet Piet van Gestel schreef: 'De ware sportopvatting veroordeelt niet zonder meer het enthousiasme der

Roomsche jongens voor sporthelden, maar zal hun bewonderende blik ook gemakkelijker vangen voor de groote sterren op het veld van God's genade: de heiligen.'

Tot slot

In de beeldvorming rond de actoren in de Nederlandse sportgeschiedenis komen katholieke religieuzen en ook wereldheren nauwelijks naar voren. Ten onrechte, zo heb ik in het voorgaande betoogd. Een verkenning van de initiërende en stimulerende rol van enkele sportpaters en voetbalkapelaans laat zien dat zij – uit uiteenlopende motieven - actief hebben bijgedragen aan de popularisering en verspreiding van sport en beweegcultuur onder katholieke jongens. Op zijn minst kregen jongens een acceptabel geachte omgeving aangereikt waar zij konden sporten en in aanraking kwamen met nieuwe vormen van sociabiliteit. Sport en competitie boden hen een mogelijkheid om hun wereld te vergroten. Verschillende orden ontwikkelden daarenboven een eigen pedagogiek waarin sportieve vorming een belangrijke plaats kreeg toebedeeld. Niet inspanning van het lichaam maar verwaarlozing ervan gold daarin als zonde. Het was tegen de natuur om leerlingen te verplichten uitsluitend een brein te zijn. Zo werden de katholieke jongenskostscholen tot broedplaatsen van sport en beweegcultuur. Daar creëerde sport bovendien nieuwe hiërarchische verhoudingen, zeker op die scholen waar de sportclubs bijdroegen tot de *corporate identity*. Sportieve en sterke jongens kwamen erdoor aan de top, vaak ten koste van de minder sportief begaafden.

Deze verkenning laat een aantal kwesties onaangeroerd. Behalve de kostscholen waren ook de katholieke sportverenigingen, de jeugdverenigingen en de jeugdbeweging belangrijke broedplaatsen van sportcultuur. Het is de vraag hoe die cultuur daar gestalte kreeg. Ten tweede zijn de rol van vrouwelijke religieuzen en de sportieve leefwereld van katholieke meisjes noodgedwongen buiten beschouwing gebleven. Een verkennend eerder onderzoek heeft laten zien dat juist een gedetailleerde vergelijking tussen beide seksen zaken in scherper perspectief plaatst. Gespierd katholicisme viel naadloos samen met mannelijkheid, een ideaal waarin voor meisjes maar nauwelijks ruimte was. Hier valt nog nader onderzoek te verrichten.

Dat geldt zeker ook voor het volgende. Toen ik dit onderzoek jaren geleden startte, was ik vooral op zoek naar de ontplooiingskansen die sport kon bieden en hoe een tot dan toe weinig verkende vindplaats, de katholieke kostschool, daaraan had bijgedragen. Gaandeweg werd ik me bewust van het beklemmende karakter dat juist die fervente sport- en prestatiecultuur

voor minder begaafde leerlingen heeft gehad. Het plezier van de één was het verdriet van de ander. Die uitsluitende en pijnlijke aspecten van sport verdienen meer aandacht in de sportgeschiedenis. Een derde vraagstelling zou hier in de toekomst ook aan verbonden dienen te worden, want na het rapport Deetman is de vraag naar seksueel misbruik in dit verband onvermijdelijk geworden. In hoeverre was de katholieke sportclub, in internaatsverband of daarbuiten, een voor de hand liggende plaats van seksueel misbruik? Zonder één van de in deze bijdrage bij naam genoemde sportpaters of voetbalkapelaans te willen noemen dringt zich wel de vraag op of we binnen deze groep ook andere drijfveren tegenkomen dan alleen liefde voor de sport.

Literatuurlijst

- Archief Nederlandse Provincie der Jezuïeten*, Nijmegen: Internaatsarchief Canisius College, college clubs en organisaties.
- Chandler, Timothy J. L., 'Muscular Catholicism', in: T. Magdalinski & Timothy J. L. Chandler (red.), *With God on their Side: Sport in the Service of Religion* (London: Routledge, 2002) pp.99-119.
- K. J. Derks SJ, *Gedenkboek St. Canisius-College 1900-1950*(Nijmegen: Drukkerij Janssen, 1950)
- Derks, Marjet, 'Modesty and excellence: Gender and Sports Culture in Dutch Catholic Schooling, 1900-40', in: *Gender & History* 20 (2008) no. 1, pp. 8-26.
- Derks, Marjet, *Beziëld bewegen. 50 jaar Thomas van Aquino, katholieke vereniging van docenten lichamelijke opvoeding (1950-2000)* (Zeist: Jan Luiting Fonds, 2000).
- Derks, Marjet & Marc Budel, *Sportief en katholiek. Een geschiedenis van de katholieke sportbeweging in Nederland in de twintigste eeuw* (Nijmegen/'s-Hertogenbosch, KDC, 1990).
- Finn SJ, Francis J., *Tom Playfair: Or Making a Start* (1895).
- Gedenkboek uitgegeven bij het honderdjarig bestaan van het instituut 'Huize Ruwenberg' te St. Michielsgestel 1852-1952* (Oss 1952).
- Hagoort, Erik, 'De esthetiek van opoffering', in: Marjet Derks, José Eijt en Marit Monteiro, *Sterven voor de wereld. Een religieus ideaal in meervoud* (Hilversum: Verloren, 1997) pp. 49-68.
- Ons Collegejaarboek: Uitgave van het Canisius College (1915-1940)*.
- McDevitt, Patrick, 'Muscular Catholicism: Nationalism, Masculinity and Gaelic Team Sports, 1884-1916', in: *Gender&History* 9(1997) nr. 2, pp. 262-284.
- Miermans, Cees, *Voetbal in Nederland. Maatschappelijke en sportieve aspecten* (Assen: Van Gorcum, 1955).
- Morel SJ, J., *Katholicisme en sport* ('s-Gravenhage 1934; overdruk uit: *Dux*, augustus-september en oktober 1933).
- Renson, Roland, 'Corpus alienum: naschoolse sport in het katholieke onderwijs', in: Mark D'hoker, Roland Renson en Jan Tolleneer, *Voor lichaam en geest. Katholieken, lichamelijke opvoeding en sport in de 19de en 20ste eeuw* (Leuven: Universitaire pers Leuven, 1994) pp. 99-122.
- Stokvis, Ruud, 'Sport als substituut voor religie in Nederland?', in: *Leidschrift. Brood en spelen. Sport als kracht in de samenleving* 23-3 (2008) pp. 119-133.
- Stokvis, Ruud, 'Sport en middelbaar onderwijs in de VS en Nederland', in: *Sociologie*, 5 (2009) nr. 4, pp. 484-501.
- Stokvis, Ruud, 'Anti-sportsentiment en hiërarchie', in Nico Wilterdink, Johan Heilborn and Abram de Swaan (red.), *Alles verandert: Opstellen voor en over Johan Goudsblom* (Amsterdam: Meulenhoff, 1997), pp. 150-58.
- Tromp, Will (red.), *Meer dan het geweest is: 100 jaar met Canisius College, Mater Dei, Canisius Mavo, Pius XII Mavo, Poels-Roncalli, De Kronenburg, Michaël Mavo en hun voorgangers* (Nijmegen: Valkhof Pers, 2000).
- Willems, René, 'Het internaat van Rolduc: discipline, kunst, voetbal', in: idem, *Negen eeuwen Rolduc, 1104-2004*, op: <http://www.renewillems.nl/Voorbeeld%20boekje%20Rolduc.pdf>, pp. 13-14.
- Wit, Theo de, 'Heilige en wereldrecordhouder, een verschil van hemel en aarde: Katholieke fantasie over het sportieve mannenlijf in de jaren '30', in: Dick Meerman en Theo de Wit (red.), *Kerk en lichaam: Themanummer van Eltheto, tijdschrift over godsdienst en politiek* (Zeist: NCSV, 1982), pp. 123-47.

Gesteggel om Tennis op het Olympisch menu te krijgen

Door Stéphanie Guillé

De sfeer tussen de International Lawn Tennis Federation en het IOC was in 1928 om te snijden. De strijd liep hoog op ook al omdat de LTF bleef vasthouden aan de afspraken die tussen beide kempnen waren gemaakt. Er was sprake van vier minimeisen. Het zou nog tot 1988 duren voordat tennis weer op de Olympische Spelen werd afgewerkt.

Dispuut

Door een oplopend dispuut tussen de International Lawn Tennis Federation en het Internationaal Olympisch Comité kwam de programmatie van tennis op de Olympische Spelen van Amsterdam in het gedrang. Vooral de ILTF bleef voet bij stuk houden en week niet af van wat in maart 1926 was vooropgesteld:

"(1) The International Lawn Tennis Federation be granted one representative at least

on the International Olympic Committee.

(2) The International Lawn Tennis Federation be allowed to co-operate in the

technical and material organization of lawn tennis at the Olympic Games.

(3) The definition of an amateur as adopted by the International Lawn Tennis

Federation to be accepted so far as lawn tennis is concerned.

(4) The holding of the Olympic Games in any one year not to cancel or supersede

the holding during that year of any officially recognized lawn tennis champion-

ships or competitions, and the Olympic Games not to be regarded as "A

Championship of the World" in lawn tennis."

Uiteraard was deze beslissing van de ILTF een pijnlijke zaak voor het Nederlandse Organiserend Comité dat hiermee een streep door de rekening zag getrokken van de gedane investeringskosten. Door de veelbelovende gesprekken met Mr. Paul de Borman, die volgens het artikel 'De Olympische tennisspelen' uit de Nieuwe Rotterdamse Courant (1927) ging pleiten voor opschorting van het door hem opgestelde ultimatum, was het Nederlands Olympisch Comité tot op het laat-

ste moment ervan overtuigd dat tennis op het programma zou staan. Natuurlijk was men op de hoogte van de verziekte sfeer tussen beide partijen, maar desondanks rekende het NOC op een sportieve en loyale houding vanwege de andere nationale tennisbonden. Het feit dat er bij de stemming slechts enkele stemmen te kort waren voor het behoud van tennis op de Spelen -32 v[er] en 26 tegen, wat dus niet de vereiste tweederdemeerderheid was - vormde dan ook een zware teleurstelling voor het Nederlandse organisatiecomité. Des te meer omdat het voorstel in feite verworpen was doordat de vier grote tennisnaties, die elk over vijf stemmen beschikten, tegen Olympisch tennis stemden. Voor de overige landen was het dan ook haast onmogelijk om een tweederdemeerderheid te halen, en aldus iets erdoor te krijgen wat tegen de zin was van deze dominerende 'Big Four'.

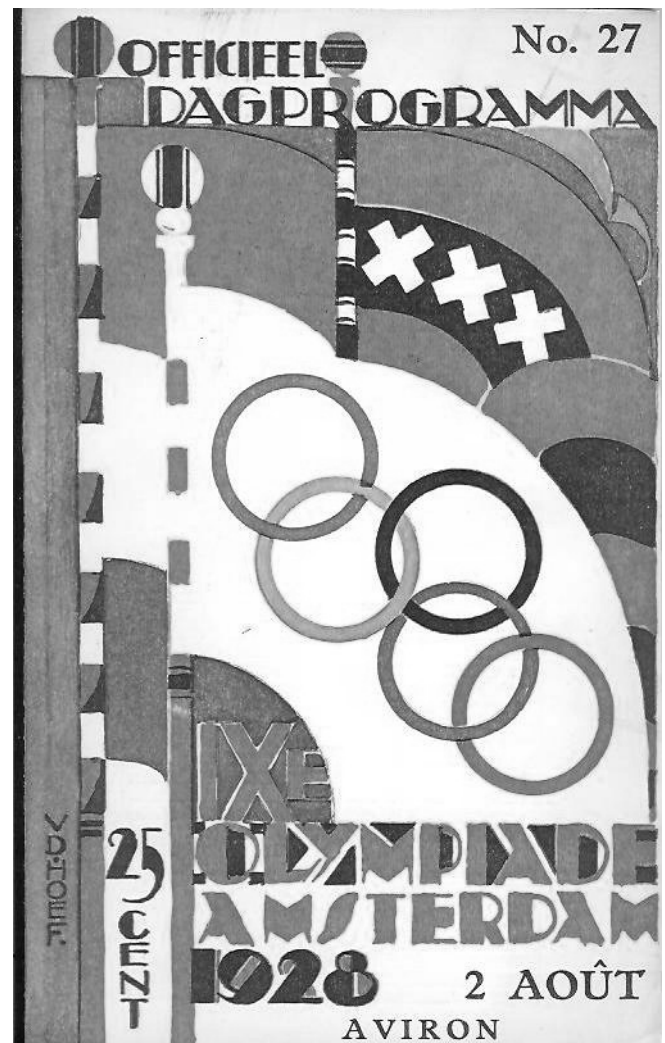
Zelfs de erkenning van het internationale kampioenschap, dat hierdoor gelijkgesteld werd met de vier grote ILTF Official Championships, werd aanvankelijk als een pleister op de wonde gezien. Toch zagen de

Nederlandse afgevaardigden van de Nederlandse Lawn Tennis Bond (NLTB), vooral de heren Broese van Groenou en Dutilh, al snel de kansen in van het door de ILTF erkende internationale kampioenschap. Zo staat er in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* op 24 maart 1927 het volgende te lezen:

“Naar de meening van den heer Dutilh is uit tennis-oogpunt de toewijzing van de Internationale Kampioenschappen een uitnemende oplossing voor de geheel in de verdrukking zijnde Olympische tennisspelen. Want al ware het doorgaan aangenomen, dan zou dit met een kleine meerderheid geweest zijn en dan zou toch een voornaam deel der sterkste spelers (Engelschen en Amerikanen) niet gekomen zijn. Nu is er bereids toezegging van deze landen en ook van de Franschen.”

Volgens het artikel ‘Tilden naar ons land?’ uit de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 26 maart 1927 begon men al snel te dromen over een mogelijke komst van spelers als Tilden en Hunter, die door de heren Broese van Groenou en Scheurleer – en dus niet door de Nederlandse Lawn Tennis Bond – uitgenodigd zouden zijn om deel te nemen aan de Internationale Kampioenschappen. De amateurbepalingen verboden namelijk dat spelers voor andere dan officiële wedstrijden door een bond of club uitgenodigd mochten worden. Bovendien was het voor de spelers verboden om reis- en verblijfskosten te aanvaarden. Uit dat oogpunt was dan ook een uitnodiging vanuit particuliere zijde gericht, waardoor de spelers de gasten van dhr. Broese van Groenou werden. De Nederlandse Lawn Tennis Bond had immers al verscheidene jaren geprobeerd om Amerikaanse professionals in het land te krijgen, telkens zonder succes. Met dit toernooi hoopten ze dan ook dat men er ditmaal wel in zou slagen om de beste spelers ter wereld naar Holland te lokken om van hun buitengewone spel te kunnen genieten, iets wat – zo dacht men – wellicht nooit meer zou lukken, aldus de auteur van dit artikel. Opmerkelijk is dat de schrijver van dit artikel meent dat de kampioenschappen van Holland ‘andere dan officiële wedstrijden’ zijn. Dit terwijl meerdere artikels, waaronder onder andere ‘De olympische tennisspelen’ en daarenboven ook het jaarverslag van de ILTF van 1927 meldden dat de federatie de kampioenschappen wel degelijk officieel erkende en hierbij gelijk stelde met de overige vier, permanente ILTF Official Championships. Toch blijkt uit het artikel uit de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* van 15 februari 1928 dat het vastleggen van het meest gunstige tijdstip wanneer de kampioenschappen zouden doorgaan,

geen evidente kwestie was. Na heel wat wikken en wegen vond het bestuur van de Nederlandse Lawn Tennis Bond dat het toernooi best georganiseerd kon worden tussen de Franse kampioenschappen en het toernooi van Wimbledon, meer bepaald van 7 tot en met 17 juni. Opmerkelijk is dat ook hier aangegeven wordt dat, ondanks het feit dat het toernooi officieel erkend werd door de ILTF als ‘ILTF Official Championship’, Nederland toch nog heel wat moeite heeft moeten doen om de door hun voorgestelde data der internationale kampioenschappen officieel erkend te krijgen. Deze datumerkenning hield immers in dat er in die periode onder andere geen Davis Cup wedstrijden gespeeld mochten worden. Het was dan ook een zware teleurstelling voor het bestuur van de Nederlandse Lawn Tennis Bond toen bleek dat de derde ronde van de Davis Cup niet anders dan gelijktijdig met het toernooi gespeeld moest worden. De tweede klap voor de NLTB was dat Engeland net in dat tijdsvak drie interlandwedstrijden tegen Amerika en tegen Australië geprogrammeerd had, wat inhield dat de beste spelers ter wereld niet aanwezig zouden zijn

op de internationale kampioenschappen in Holland. Uiteraard vormde dit een zware teleurstelling voor de NLTB. Daarom werden twee afgevaardigden, de heren Broese van Groenou en Dutilh, voor overleg en voor een eventuele verschuiving van deze wedstrijden naar Londen gestuurd. Echter dit was voor Engeland onmogelijk, omdat de periode tussen Parijs en Wimbledon steeds voorzien was voor dergelijke ontmoetingen aangezien de toer van de Australische en Amerikaanse ploeg hierop afgestemd was. Toch beloofde de Britse LTA door een ploeg spelers en speelsters in Den Haag vertegenwoordigd te zijn. Verder besloot men - waarschijnlijk om de komst van toch enkele wereldvedetten naar het Internationaal Kampioenschap in Holland veilig te stellen - om de Davis Cup wedstrijden eveneens op de M.E.T.S.-banen te laten doorgaan. Helaas voor het toernooi waren het voornamelijk deze wedstrijden die het grootste deel van de publieke aandacht genoten. Het was zelfs zo dat, bij de aanvang van de Davis Cup wedstrijden, slechts een klein deel van de partijen die op het programma van de Internationale Kampioenschappen stonden, afgewerkt konden worden.

Ondanks de hele voorafgaande problematiek namen uiteindelijk 67 deelnemers uit zestien verschillende naties aan het internationale kampioenschap deel. De winnaar bij de heren was de Amerikaan Hunter die de Fransman in de finale in drie sets versloeg. Bij de dames won de Nederlandse Kea Bouman van de Duitse kampioene Aussem. Het heren dubbelspel werd gewonnen door Borotra en Boussus, die in vijf sets Boyd en Robson wisten te verslaan. De meest spannende eindstrijd van de internationale kampioenschappen was volgens het tijdschrift *Lawn Tennis* het dames dubbelspel, waarin het Hollandse paar Bouman - Couquerque te sterk was voor het Engelse team Ridley - Mc. Liquhan. In het gemengd dubbelspel behaalde Mej. Aussem aan de zijde van de Amerikaan Hunter de eindzege binnen.

Enkele jaren later, in 1931, informeerde Paul de Borman de leden van de ILTF dat het IOC ernaar verlangde om lawntennis opnieuw op het Olympisch programma van de Spelen van 1932 te zetten, die zouden plaatsvinden in Los Angeles. Volgens Paul de Borman zou, indien beide partijen bereid waren enkele toegevingen te doen, het niet veel moeite kosten om tot een consensus te komen. Toch besliste de ILTF uiteindelijk dat lawntennis enkel en alleen terug deel uit zou maken van de Olympische Spelen indien het IOC akkoord zou gaan met de vier minimum vereisten die in 1926 opgesteld waren. In 1934 komt er opnieuw een verzoek,

deze keer vanwege de Duitse delegaties, om de herinvoering van lawntennis op de Olympische Spelen opnieuw hoger op de agenda te plaatsen, maar hieraan werd geen gevolg gegeven. Het zou nog tot de Spelen van Seoul in 1988 duren voor er weer officieel getennist werd op de Olympische Spelen.

Bronnen:

Nieuwe Rotterdamsche Courant (21/03/1927)
 ILTF Annual General Meeting 1931/1934
 Little 2009; Jones 1986; Carpentier 2006: 61; Mutton 2003.
 Het Vaderland 18 juni 1928; Lawn Tennis 20 juni 1928. (KNLTB 1928).
 Het Vaderland 18 juni 1928; Lawn Tennis 20 juni 1920.
 NRC 5 juni 1928
 NRC 16 maart 1928; Het Vaderland 16 maart 1928
 NRC 15 februari 1928
 NRC 16 maart 1928; Het Vaderland 16 maart 1928.
 Nieuwe Rotterdamsche Courant 26/03/1927
 Nieuwe Rotterdamsche Courant 21/03/1927
 Nieuwe Rotterdamsche Courant 24/03/1927, zie ook artikel in bijlagen
 Nieuwe Rotterdamsche Courant 19/03/1927
 Nieuwe Rotterdamsche Courant 21 en 23 maart 1927;
 Het Vaderland 23 maart 1927
 Het Centrum 23 maart 1927
 Nieuwe Rotterdamsche Courant 23 maart 1927
 New York Times 19 maart 1927
 Nieuwe Rotterdamsche Courant 21/03/1927

Waarom Nederland niet meedeed

Nico van Horn

Het lijkt de gewoonste zaak van de wereld, Nederland doet mee aan de Olympische spelen. Er wordt wel eens vergeten dat Nederland afwezig was bij de eerste Spelen in 1896 in Athene. Waarom eigenlijk? Was het inderdaad om financiële problemen bij de Nederlandsche Voetbal en Athletiekbond? We mogen overigens niet vergeten dat de eerste Olympische Spelen niet die impact hadden als de Spelen nu: toen een locale gebeurtenis, niet uitvoerig in de publiciteit en zonder alle poespas die er tegenwoordig bij schijnt te horen.

Nederland schitterde door afwezigheid bij het Congres op de Sorbonne op 16 juni 1894 waar definitief besloten zou worden tot het organiseren van de Olympische Spelen. Die Spelen in Athene zouden verbonden zijn aan een grote tentoonstelling. Baron Pierre de Coubertin had op het congres naast de grote Europese landen ook landen als België, Denemarken, Bohemen, de Verenigde Staten en Nieuw-Zeeland mogen verwelkomen. Pre-conferenties waren al gehouden op 27 november 1893 in de NY University Club en op 7 februari 1894 in de London Sports Club. Naast het organiseren van Olympische Spelen stond ook de status van amateurs vs. professionals op het programma. Een factor van belang was dat in het voorbereidend Comité van aanbeveling voor de Spelen tal van gekroonde en adellijke hoofden zaten. Nederland was in 1894 niet in staat zo iemand te leveren. Het koningshuis kon dit niet op dat ogenblik, Pim Mulier viel natuurlijk af (geen adel of titel) en dat gold ook voor de 'minister van sport' C.A.A. Dudok de Wit (geen adel of titel). Een Nederlander die wel in aanmerking had kunnen komen was de grote sportorganisator G.D. baron de Salis, maar die was overleden in 1890. Pas bij de voorbereiding van de Spelen in Parijs in 1900 kwam baron F.W.C.H. Tuyl van Serooskerken om de hoek kijken. Hij werd in januari 1898 lid van het Internationaal Olympisch Comité, mede vanwege zijn adellijke titel.

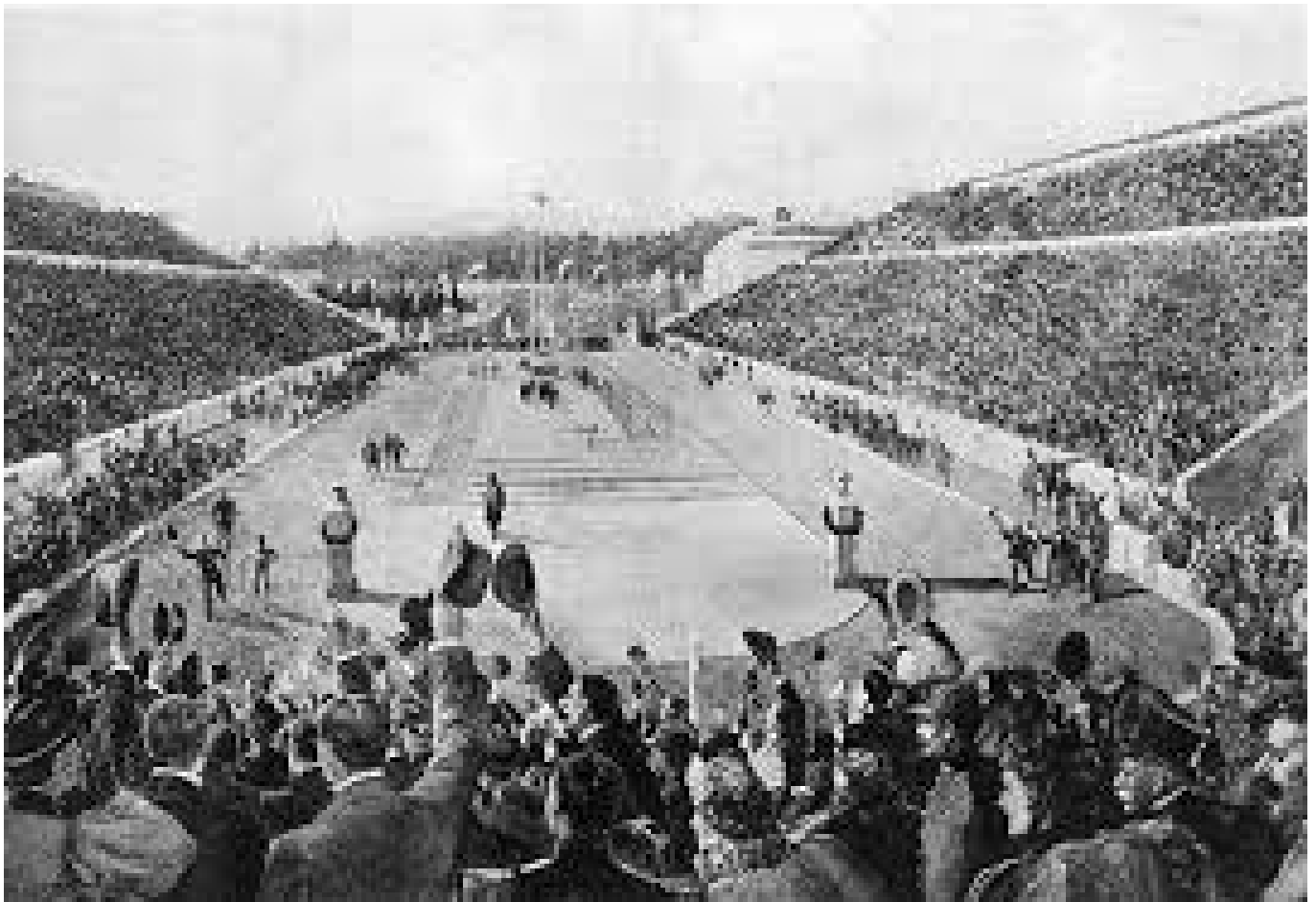
Nederland was echt niet onbekend in internationale sportkringen. In Nederland was in 1892 de Internationale Schaatsunie opgericht. Pim Mulier had daar een leidende rol bij gespeeld, maar eind 1894 (zo meldde Daniël Rewijk me) was hij er al weer uitgestapt, na enige onmin. Ook bij andere sporten was

Nederland regelmatig in het buitenland vertegenwoordigd: een flinke delegatie atleten en gymnasten was naar internationale spelen in Antwerpen geweest in 1894. Nederlandse schaatsers kwamen vaak uit op internationale wedstrijden en dat gold ook voor de wielrenners en roeiers. De grote Jaap Eden was echter vlak vóór de Spelen professional geworden, en zou afvallen, net als een aantal collega-wielrenners. Immers, in 1894 was besloten dat alleen amateurs op de Olympische Spelen konden deelnemen. Bij het roeien was intussen besloten dat amateurs niet eens tegen professionals mochten uitkomen.

De grootste sportbond van Nederland, de Nederlandsche Voetbal- en Athletiekbond, was op het laatste moment verhinderd om in 1894 naar het Athletisch Congres in Parijs te gaan, zo berichtte het *Bulletin Comité international des Jeux Olympiques* in haar eerste nummer (juli 1894). Desgevraagd liet het archief van de Olympische Spelen in Lausanne weten: 'In a letter dated 15 April 1894 the secretary of the Nederlandsche Voetbal en Athletiek Bond writes "I do not know yet whether we will be represented at your congress, but I shall do my utmost".' Secretaris van die Bond was op dat moment L.J. Wijnands. In de Bestuursvergadering van 5 mei 1894 besloot men dat er eigenlijk een afgevaardigde naar dat congres zou moeten gaan, maar dat de Bond geen directe actie zou ondernemen en dat er later gesproken ging worden over enige vorm van deelname.¹ Een reden om uiteindelijk toch niet mee te doen kan geweest zijn dat het Parijse comité in februari 1895 besloot om voetbal niet uit te schrijven, maar dat te vervangen door cricket. Geen wonder dat de voetbalmensen daarna hun belangstelling volledig verloren. Dan was er in die tijd ook nog eens de wisseling van Bondsvoorzitter en penningmeester, zodat de Bond aan slagkracht inboette. Daar kwam nog bij dat in het najaar 1895 de langverwachte scheuring binnen de Nederlandsche Voetbal- en Athletiek Bond tot stand kwam. De atleten scheidten zich af, en richtten pas in mei 1896 de Nederlandsche Athletiek Bond op. Dat was dus eigenlijk te laat voor Athene, omdat die Spelen in april 1896 waren gehouden. De Griekse organisatie stuurde in maart en september 1895 nog extra brieven aan allerlei sportbonden, de Griekse consul in Amsterdam stelde

zich beschikbaar voor het geven van inlichtingen, maar dat had geen Nederlandse deelname tot resultaat. Verrassend is wel dat de Eerste Nederlandse Sport-, scherm- en Schietvereniging Excelsior uit Amsterdam hoopte op deelname. In de *Amsterdamsche Courant* van 30 maart 1895 vinden we het bericht dat deze vereniging graag naar Athene zou gaan voor het hardlopen, 'diep- en verspringen' en discuswerpen, maar dat ze niet alles zelf konden betalen en daarom hoopten op hulp en bijstand van Nederlandse sportliefhebbers.² Op 19 september 1895 schreef *De Athleet* nog: '...een wedstrijd te organiseren zooals er misschien nog nooit een is geweest of gegeven zal worden. (...) Nederlandsche sportsmen: op naar Athene!'. Het had geen resultaat. Het Algemeen Nederlandsch Gymnastiek Verbond besloot ook om niet te gaan. 'Er was niet medegewerkt om het streven van het comité voor de Olympische spelen te Athene te bevorderen, zoodat van het verbond geen afgevaardigde in dat comité zitting nam', zo meldde het *Algemeen Handelsblad* van 27 januari 1896, over de jaarvergadering van het Verbond. Een dag later schreef *Het Nieuws van den Dag*: 'Geen gevolg kon worden gegeven aan een

verzoek van den Heer M. Kaufman, dat het bestuur zitting zou nemen in een nationaal Sport-Comité voor de Olympia-feesten te Athene'. *De Amsterdammer* maakte het nog schrijnender: 'Verder werd medegedeeld, dat het verbond besloten had geen zitting te nemen in het [Nederlandse] comité ter voorbereiding der Olympische feesten te Athene, welke mededeeling met eenig applaus begroet werd.' Het jaarverslag van het Gymnastiekverbond is er iets duidelijker over maar laat de beweegredenen achterwege. Martin Kaufmann jr, voorzitter van de Amsterdamsche Athletenclub Hollandia, had op 20 april 1895 een schrijven gericht aan het Gymnastiekverbond waarin hij opriep tot het bijwonen van een bijeenkomst van een Nationaal Sportcomité als voorbereiding op de Spelen in Athene.³ Hij had gesuggereerd dat voorzitter Karel Muller die vergadering zou bijwonen. Het Bestuur had besloten niet op die uitnodiging in te gaan. Uit de rest van het jaarverslag valt op te maken dat men vond dat er genoeg buitenlandse trips waren gemaakt, naar Antwerpen, naar Breslau. Zoveel dat zelfs een tocht naar Groningen in 1895 struikelde wegens een tekort aan financiën.

De Spelen kwamen niet uit de lucht vallen. De onvermijdelijke Pim Mulier had in zijn eind 1894 wel uitgebreid en redelijk enthousiast over de voorbereiding van de Spelen geschreven, maar achtte het toch niet al te belangrijk. Zijn beschrijving eindigt licht ironisch en sceptisch. 'Voor die Olympische spelen gevoel ik niet veel en zie er weinig heil in voor de toekomst'.⁴ Ook van hem viel dus geen grootse aansporing te verwachten. H.C. Muller, o.a. leraar klassieke talen, deed een oproep: 'Door den Griekschen gezant te Berlijn, den fijnbeschaafden diplomaat en dichter Cléon Rhangabé, afgezocht om in Holland belangstelling te wekken voor de internationale Olympische spelen in Griekenland, zal ik beproeven in de volgende regelen een overwicht te geven van hetgeen tot dusver geschied is ter voorbereiding van een zoo belangrijk feit als het herleven der aloude en beroemde Olympische spelen'.⁵ Rhangabé was Griekse gezant in Duitsland en moest de West-Europese landen overhalen zich aan te sluiten bij de Spelen. Vosmeer de Spie stelde in een artikel over de Olympische Spelen vroeger en nu, de vraag, waarom Nederland eigenlijk niet meedeed.⁶ Hij gaf daar overigens geen duidelijk antwoord op.

Een extra verklaring zou kunnen zijn dat men zich in Nederland stoorde aan al te chauvinistische geluiden van de Coubertin over Frankrijk en zijn (Franse) afkeer van Duitsland. Die afkeer van Duitsland viel niet bij iedereen goed.

Wel waren er Nederlanders in Athene: op de tribune zat Maurits Wagenvoort (alias Vosmeer de Spie) als particulier correspondent voor het *Algemeen Handelsblad*, die uitgebreide verslagen stuurde van de voorbereidingen en van de Spelen zelf. Ook de Nederlandse zaakgelastigde in Athene, P.Ch. van Lennep, was aanwezig. Hij schreef in zijn rapporten aan Den Haag over de opening van de Spelen: hij meldde dat heel Athene in feeststemming was, en dat zelf het koningshuis populair was geworden.⁷ De afwezigheid van Nederland schreef hij toe aan het gebrek van De Coubertin om de verschillende Nederlandse sportorganisaties te interesseren voor de Spelen. Ondanks het feit dat de Griekse financiële toestand niet goed was (*yeah, so what's new?!*), gingen de Spelen toch door. Uit zijn verslagen valt af te leiden dat hij regelmatig op de tribunes heeft gezeten, met andere buitenlandse diplomatieke vertegenwoordigers. Ook maakt hij melding van Nederlandse toeristen die daar waren. *De Athleet* en een enkele keer ook de *Nederlandsche Sport* gaven een overzicht van het programma dat in Athene afgewerkt zou worden. Een enkele andere krant gaf resultaten van

de wedstrijden: 'Small, de Oostenrijker, die te Athene den twaalfuurswedstrijd won, legde in dien tijd 296 kil. af — een nieuw bewijs, dat de Olympische spelen uit een oogpunt van sport weinig of niets beduiden. Zoo'n afstand rijdt men op een clubtocht! Tweede was een Engelschman, Battle.', aldus het *Rotterdamsch Nieuwsblad* op 17 april 1896 over het wielrennen. Drie dagen later publiceerde datzelfde blad wel een groot artikel over de Spelen in de Griekse Oudheid met een tekening van het stadion in 1896.

Hoewel vaststaat, dat de financiën een grote rol hebben gespeeld bij het besluit van de Nederlandse sportwereld om niet naar Athene te gaan, is nader onderzoek toch nodig. Reden genoeg om eens naar Lausanne af te reizen, mede omdat het archief van de KNVB tot 1900 vrijwel niet bestaat.⁸ Die reis staat gepland voor de nabije toekomst, dan wellicht meer over deze zaak.

1 *De Nederlandsche Sport*, 12 mei 1894.

2 Zie ook *De Athleet*, 4 april 1895.

3 Jaarverslag over 1895-1896, uitgebracht op 26 januari 1896, Nederlandsch Gymnastiek Verbond en te vinden in: *Tijdschrift van het Gymnastiek Verbond*, 1896, nr. 1 op blz. 69.

4 W. Mulier, *Athletiek en voetbal* (Haarlem, 1895), blz. 74.

5 *Algemeen Handelsblad*, 19 januari 1896.

6 Vosmeer de Spie, 'De Olympische Spelen' in: *Nederland* (1896, deel 2), blz. 63.

7 Nationaal Archief, BuZa, geheime rapporten en kabinetsrapporten, 2.05.19, inv.nr 1; NA BuZa, gezantschap Griekenland, 2.05.312, inv.nr. 94 en 95.

8 Ook de archieven van de KARZV De Hoop, de Koninklijke Turnvereniging Olympia, de KNZRV (alle Amsterdam), Koninklijke Nederlandse Atletiek Unie (Papendal) en van de Koninklijke Nederlandse Gymnastiek Unie (Beekbergen) werden vergeefs geraadpleegd.

Gerard Scheurleer: ziener en genie

Theo Bollerman

Door Theo Bollerman, auteur van o.a. 'Vier Enkels en een Dubbel', de geschiedenis van Nederland in de Davis Cup van 1920 tot 2003. Kortgeleden verscheen zijn boek over het gecompliceerde leven van Gerard Scheurleer voltooid, getiteld 'Voltooid Volharding, historische roman over het leven van Gerard Scheurleer, hoogleraar tenniswetenschap'. (ISBN 9789087594008)

Geniaal

'Als jij de komende jaren uitsluitend met mij tennist, maak ik je tot een groot kampioen'. Was het de vader van Serena Williams, die dit in 1985 gezegd heeft? Nee, al in 1912 deed Gerard Scheurleer deze bijzondere belofte aan de veertienjarige Arthur Diemer Kool. Het kereltje was lid geworden van de HLTC Leimonias nadat zijn vader, die marineofficier was, overgeplaatst was uit Den Helder.

Twee jaar later mocht 'Thuur' zich kampioen van Nederland noemen. De jongste tenniskampioen aller tijden. Scheurleers zelf ontworpen methodiek mag geniaal genoemd worden. Zijn naam als tenniskenner, ja tennisprofessor, was definitief gevestigd. Hij had dag in dag uit met de jonge Thuur getennist en hem inderdaad zover gekregen, dat de jongen met helemaal niemand anders speelde en zich evenmin inschreef voor een toernooi. Zo wist hij deze diamant te polijsten. Het allereerste toernooi, dat hij mocht spelen, het belangrijke toernooi van de Bataaf, won de knaap. Ruim een maand later dus nationaal kampioen.

Het begrip 'tenniscoach' bestond niet, evenmin als tennisleraar. Je leerde tennissen door het af te kijken, en de betere wedstrijdspelers bleven discussiëren over de juiste techniek en tactiek. In Engeland verschenen daar in het eerste decennium van die eeuw zelfs boeken

over, met foto's van topspelers als grote voorbeeld. Moest je nu met onderspin spelen, zoals bij 'real tennis', de eeuwenoude voorganger van het lawn tennis? Of de bal vlak raken, zoals bij de voorganger van squash, rackets geheten? Of was topspin toch weer verstandiger? Topspin werd immers al vanaf 1880 toegepast, en werd de 'dropstroke' genoemd, omdat de bal nu eenmaal ineens door het effect een plotselinge duik pleegt te maken.

Eigen methodiek

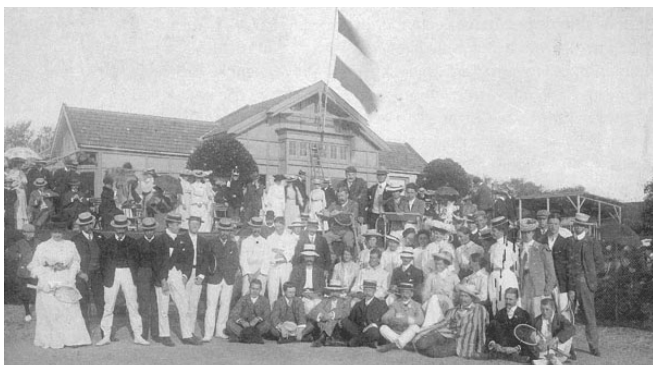
Er werden artikelen geschreven over de juiste netaanval. Moest je de bal door het midden spelen? Dan had de opponent immers geen hoek om je te passeren. Of toch zelf een hoek opzoeken en daarna oplopen? Tennis was een jonge sport, en het ontdekken van de juiste speelwijze kostte vele decennia. Toen Gerard Scheurleer de tien jaar jongere Diemer Kool 'contracteerde', had hij zelf vele wetmatigheden uitgevonden. Hij besepte, dat hij zelf niet veel beter meer kon worden, en zag naast zich op Leimonias een jonge jongen spelen met geweldig veel talent, aan wie hij deze tenniswetten kon overdragen. Zeventig jaar later deed de Roemeen Ion Tiriac hetzelfde met Boris Becker en verdiende daar vele tientallen miljoenen mee.

Misschien waren er voor Scheurleer meer redenen om een gedeelte van zijn tennisleven in dienst te stellen van het opleiden van zijn pupil. Later zou Diemer Kool aan zijn kinderen uitleggen, dat hij zich zo snel mogelijk verloofd had toen hij achttien werd, ook omdat hij aan Scheurleer iets duidelijk wilde maken.

Nadat Diemer Kool de nationale titel had veroverd, stopte zijn veel oudere tegenstander Blom acuut met het wedstrijdspel. Een bijzonder toeval bracht beide spelers weer bij elkaar, toen een dochter van Diemer Kool huwde met de zoon van Blom. Oud veteranen wereldkampioene Nora Blom is daar weer een nazaat van. Zo houdt je de tenniscultuur in stand!

Balgek

Terug naar Gerard Scheurleer. Zijn vader was voor de eeuwwisseling overleden, toen Gerard nog een peuter was. Zijn moeder leerde hem tennissen op de banen van HLTC Leimonias, die toen de huidige METS banen bespeelde. Er stonden nog geen tribunes, en bij afwe-

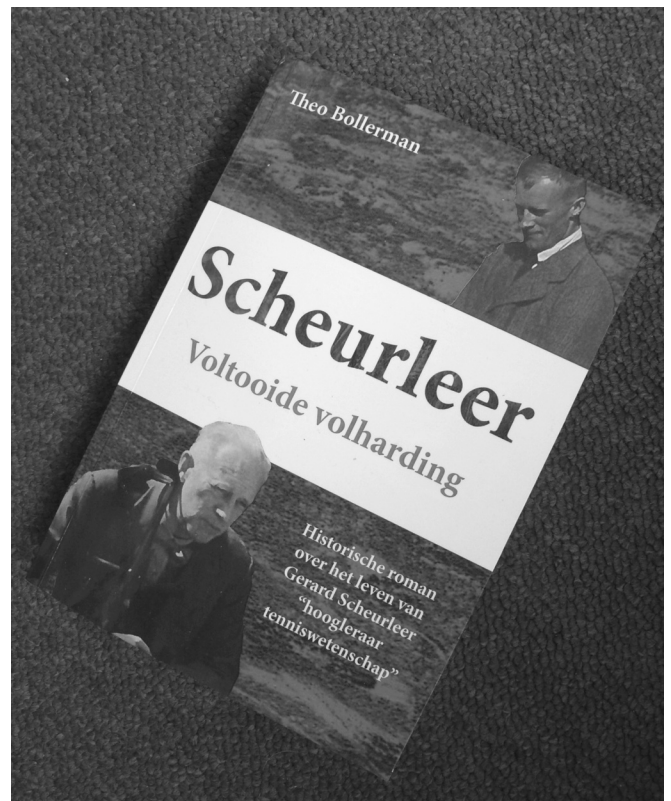
zigheid van een beschermende huizenrij had de eeuwige westenwind vrij spel. Hij was gek van balsporten. Thuis volleerde hij urenlang tegen de echoënde zoldermuur, zodat het dan leek of hij aan het oefenen was op de grote trom.

Natuurlijk speelde hij in de winter hockey. Na een handblessure zou hij grote invloed uitoefenen in de vaderlandse hockeywereld door enorme polemieken op te zetten om te voorkomen dat de harde kleine bal, waarmee de Engelsen speelden, zou worden ingevoerd. Nederland zou decennia lang met de grotere bandybal blijven spelen. Hij verloor het dispuut pas voor de Olympische Spelen van Amsterdam in 1928, omdat men anders geen aansluiting meer had bij het internationale hockey.

Tennis was echter de belangrijkste sport voor Gerard. Hij ontwikkelde zich al snel en kon de beste spelers van Leimonias al op jongere leeftijd goed partij bieden. Leimonias was de eerste club in Nederland, waar men zich afvroeg hoe je zoveel mogelijk wedstrijden kan winnen. Daar ontwikkelde zich al snel een cultuur, waar over tennis gediscussieerd kon worden alsof dit net zo belangrijk was als carrière maken in een tijd, waar je liever niet met je naam in krant kwam als dat in verband met een sportprestatie was. De Hilversummer 'Kick' van Lennep verhuisde zelfs naar Den Haag, mede om tegenstand van niveau op te zoeken. Hij werd één van de beste vrienden van Diemer Kool en vormde samen met hem en Scheurleer het succesvolle team, dat in 1920 voor het eerst Nederland vertegenwoordigde in de Davis Cup en meteen Zuid-Afrika versloeg. De internationale pers schreef er uitvoerig over. Het Nederlandse tennis stond op de kaart. Daarover zo meteen meer.

Athene

Gerard Scheurleer ging na zijn gymnasium rechten studeren in Leiden, een vrij normale route voor Haagsche jongetjes van goeie komaf. De twee broers van zijn jong overleden vader vormden de directie van de fameuze bank Scheurleer en Zoonen, dus er was voldoende kapitaal en een carrière bij de familiebank lag in het verschiep. Maar het zou anders lopen. Scheurleer's liefde voor de bal ging vaak voor zijn studie. Uiteindelijk haalde hij wel zijn kandidaats, maar kon het niet meer opbrengen om zijn studie te voltooien. Zo greep hij met beide handen de kans aan om naar de Olympische Spelen van Athene te gaan. Althans, het waren zg. tussenspelen, die in 1906 werden gehouden. Oud nationaal kampioen en vanzelfsprekend oud-lid van Leimonias, maar nu de in Istanbul woonachtige Karel Beukema thoe Water en hij waren de eerste

Nederlandse tennisspelers, die deelnamen. Het was een groot feest voor hem. De gehele Europese adel had zich verzameld in Athene. Voor het eerst werd een film gemaakt van de belangrijkste evenementen, die als afsluiting werd vertoond aan alle deelnemers. De bronzen medaille werd hem door een wat bevooroordeelde jury door de neus geboord, hoewel hij de beste uitslag had gemaakt tegen de winnaar van de zilveren medaille.

President

De jonge Gerard Scheurleer, die altijd op de banen te vinden was, was de ideale man om de vereniging te gaan leiden. 1914 was voor hem dan ook een topjaar. Hij werd benoemd tot President van Leimonias, een functie die hij tot het spel verbod van de bezetters zou bekleden. In datzelfde jaar werd hij voor het eerst kampioen in het dubbelspel. Een baan was voor hem niet nodig, want hij kon goed leven van het kapitaal dat zijn vader had nagelaten, conform de goed Engelse tradities van de gentleman sportsman.

Zijn presidentschap nam hij voortvarend ter hand. Zo werd onder zijn leiding de drainage aanzienlijk verbeterd en bepaalde hij, dat het meedoen van leden aan de competitie slechts tot verslechtering van het spelpeil van de eigen vereniging zou leiden. De overige Nederlandse tennissers zouden immers gratis tennisles krijgen van de vele kampioenen, die Leimonias telde. Het was door dit soort opvattingen, dat hij ondanks

zijn excellente inzichten niet altijd gewaardeerd werd door de niet-Haagse spelers.

Onder zijn leiding werd decennia later aan prinses Juliana de eerste beginselen van het tennisspel bijgebracht. De geruchten gaan, dat zij niet over veel tennistalent beschikte. Prins Bernhard, de neef van Wimbledon finalist Von Cramm, bleek beter te spelen. Daarom werd hij ook gevraagd om beschermheer te worden van de Internationale Lawn Tennis Club van Nederland, waarvan menig Leimonias grootheid als Hans van de Weg en Evert Schneider lid waren. Met Von Cramm en Tilden, de grote Amerikaanse kampioen, onderhield Scheurleer een levendige briefwisseling; het is vrij zeker, dat Von Cramm en Scheurleer elkaar ontmoet hebben in de eerste oorlogsjaren, toen Von Cramm in Utrecht gelegerd was.

Dubbelspeler

Zijn beste resultaten boekte Scheurleer als dubbelaar, zowel in het heren- als in het gemengd-dubbelspel. Aangezien hij erg veel uurtjes maakte, was hij erg vast en zijn returns sloeg hij zelden fout. Zijn backhand was zijn sterkste punt. Maar hij was geen echte afmaker aan het net, het waren meer defensieve volleys die hij sloeg. Deze eigenschap zou hen duur te staan komen, toen er werd gedelibereerd over de samenstelling van de dubbel tegen de Zuid-Afrikanen. Tot zijn teleurstelling koos zijn voormalige pupil Diemer Kool niet voor hem, maar voor Kick van Lennep. Deze gebeurtenis kan gezien worden als het begin van een lange reeks intrigerende verwickelingen, spanningen en conflicten die uiteindelijk mede de oorzaak waren van zijn ondergang als captain van het Davis Cup team. Zo ontstond een structureel spanningsveld tussen enerzijds Diemer Kool en Van Lennep en anderzijds Scheurleer, wat vanzelfsprekend invloed uitoefende op de sfeer op Leimonias in die jaren.

Maar eerst bonden zij nog gezamenlijk de strijd aan met het bondsbestuur onder leiding van jhr. Jan Feith, de Hilversummer. Dit bestuur stond voor een dilemma: ofwel de finale van de challenge round van de Davis Cup tegen het fenomenale USA team met Bill Tilden laten doorgaan, maar dan moesten de data van de nationale kampioenschappen verschoven worden. Ofwel de wedstrijd tegen de USA, die in Engeland zou plaatsvinden, opgeven. Feith koos voor de laatste optie. Dit leidde tot het heftigste conflict, dat de vaderlandse tenniswereld ooit gekend heeft. De bladen stonden er vol van. De finale werd inderdaad opgegeven. De Leimonias coryfeeën reageerden verbitterd. Zij trokken zich terug uit de landskampioenschappen en schreven een open brief in de NRC.

Feith moest aftreden. De vriendelijke architect Broese van Groenou, eveneens verdienstelijk speler en lid van Leimonias, werd bondsvoorzitter. Hij stelde zijn kwaliteiten in dienst van zijn club en zijn land. Zo ontwierp hij in 1927 het Leimonias stadion, nu het METS centre-court. Hij bedacht tevens het bondslogo, de zwarte tulp op de oranje achtergrond. Maar ook hij ontsnapte niet aan een indringende en langdurige aanvaring met Scheurleer, die niet schroomde in publicaties de aanval publiekelijk te openen.

De Davis Cup ruzie etterde nog een vol jaar door. In 1921 werd geen team ingeschreven. Wederom was het Scheurleer niet gegund om mee te doen in het landentoernooi, wat voor hem de belangrijkste wedstrijd van zijn carrière had moeten worden.

Henk Timmer

Nadat Diemer Kool enige afstand had genomen van zijn oude leermeester dreigde Scheurleer te vereenzamen als coach. Gelukkig ontdekte hij weer snel een nieuw talent. De Hilversumse gymnasiast Henk Timmer logeerde in zijn eindexamenjaar elke weekeinde bij Scheurleer in Scheveningen om zijn tennistalenten te ontwikkelen. Hij zou Timmer naar vele kampioenschappen begeleiden. Scheurleers psychologische inzichten droegen daartoe aanzienlijk bij. Timmer had geregeld zo'n last van de druk, die men in het vaderland op hem legde, dat hij het racket tijdelijk neerlegde, overvallen door tennismoehheid. In deze periode schreef Scheurleer zijn eerste boek. Er zouden er nog drie volgen, die getuigen van zijn creatieve wijze van denken en zijn vermogen uit diverse filosofieën de voor tennis relevante concepten te ontleen. Scheurleer onderhield vriendschappelijke contacten met vele toonaangevende denkers en doeners, zoals de grote pedagoog prof. Casimir. Ook met Han van Meegeren kon hij het goed vinden. Zij hadden veel gemeen: allebei hun studie niet afgerond, allebei een eigen levenspad bewandeld en allebei briljant in een maatschappelijk afwijkende levensvorm, als je althans het zijn van tenniscoeroe-avant-la-lettre daartoe wil rekenen.

Han van Meegeren schilderde Scheurleers portret vlak voor of tijdens zijn na-oorlogse gevangenschap. Bovendien maakte hij een prachtig portret van zijn neef Rob 'Bubi' van Meegeren, die Scheurleers laatste grote pupil zou zijn. Omdat zijn vader Tennispark Marlot had aangeschaft, beschikte het jonge talent tevens over een echte tennishal, ontworpen door Co Brandes, de architect van de gehele wijk Marlot. Scheurleer ging zelfs wonen in de Parkflat Marlot, om zo dicht bij de tennisbanen te kunnen zijn. Dat was belangrijk, omdat Scheurleer invalide was geworden.

Dramatische Levensloop

Een groter drama is haast ondenkbaar. De balgekke sportman verloor in 1922 door een motorongeluk zijn rechterbeen. Vlakbij Huis ten Bosch geraakte een onoplettende tegenliggende automobilist op zijn weghelpt. Keek de man naar rechts of daar de koningin zou verschijnen? Scheurleer kon hem op zijn motorfiets niet meer ontwijken. De motor kwam op zijn knie terecht, waardoor zijn knieschijf brak. Een bacteriële infectie kwam erbij. Men vreesde voor zijn leven. Hij wilde niet dat het been afgezet werd, hij vocht tot het laatst. Het mocht niet baten. De rest van zijn leven zou Scheurleer bovendien nog gekweld worden door hevige fantoompijnen, waartegen geen enkele arts een remedie wist.

Gelukkig wist Scheurleer al, dat er een andere manier bestond om betrokken te blijven bij de sport. Hij werd de onbezoldigde captain van de Davis Cup, de opleider van de Nederlandse spelers en de wijsgeer van het vaderlandse tennis. En bovenal bleef hij President van Leimonias. De bondstrainingen vonden dan ook logischerwijs plaats op de banen van Leimonias. Maar omdat Leimonias nu eenmaal een vereniging is, waar je lid van moet zijn alvorens je op de banen mag spelen, moesten de topspelers q.q. lid worden van de club. Zo reisde Kea Bouman enkele malen per week naar Den Haag om soms twee uur lang op het muurtje te moeten gaan spelen. Dat heeft ze nooit kunnen waarderen. Scheurleers karakter maakte overleg echter moeilijk. Hij wist altijd zeker dat hij gelijk had. Hij was bereid een felle polemiek aan te gaan om dat te bewijzen. Dat maakte hem op den duur niet erg geliefd. Met de Amsterdamse arts Hans van Swol, de grote kampioen, lag hij dan ook eind jaren dertig voortdurend in de clinch. Moest de backhand nu wel of niet gespeeld worden met de duim op de greep of om de greep? Scheurleer was niet snel tevreden. De Amsterdammers haalden hun schouders op over de in hun ogen achterhaalde Haagse principes.

In 1932 ging de bank Scheurleer failliet. Het was een schandaal te vergelijken met dat van de DSB bank met als toevallige bijkomstigheid, dat de beide ooms van Gerard ook tevens eigen musea hadden opgericht om hun enorme collecties te herbergen. De collectie muziekinstrumenten bijvoorbeeld kwam na het faillissement terecht bij het Gemeentemuseum. Maar het familiekapitaal was in rook opgegaan. Scheurleer moest op 48-jarige leeftijd voor het eerst gaan werken om aan de kost te komen. Hij werd radiojournalist en versloeg o.a. voor AVRO de Olympische Spelen in Berlijn. Op dat optreden kreeg hij kritiek, die hij onterecht vond. Zo zweeg hij eens bijna een kwartier tijdens een radioreportage, een ongebruikelijke invulling van

zendtijd.

In de oorlog kwam hij als freelance sportjournalist in grote financiële problemen. Hij raakte bijna al zijn bezittingen kwijt. Zijn kunstcollectie moest hij verkopen. Maar de meest dramatische fase van zijn leven moest nog beginnen.

De laatste fase

Na de oorlog raakte hij de twee steunpilaren van zijn bestaan kwijt. Het heropgerichte Leimonias benoemde hem tot erelid, maar liet daardoor in dezelfde adems-toot weten, dat er geen prijs meer werd gesteld op zijn Presidentschap. Bovendien liet zijn laatste pupil Bubi van Meegeren weten, dat hij naar Engeland vertrok om jachtvlieger te worden. Waar moest hij nog voor leven? Hij onderhield een goed contact met zijn goede vriend Han van Meegeren, de oom van Bubi, die inmiddels in de gevangenis was beland wegens zijn vervalsingen. Hij filosofeerde met zijn vrienden. De fantoompijnen werden echter ondragelijk. De laatste moeilijke dagen van zijn bestaan vormen dan ook de ontknoping van het boek 'Voltooide Volharding'. Net zo dramatisch als zijn leven was verlopen, zo verging het hem in zijn laatste dagen....

Biografie: Stella Walsh

Max Dohle

Het grote publiek komt vooral via sportverslaggevers en journalisten in aanraking met sportgeschiedenis. Tv is het medium bij uitstek daarvoor. Nu ben ik de eerste die vindt dat de kloof tussen wetenschap en het grote publiek zo klein mogelijk moet zijn en doe ik er ook alles aan om mijn onderzoek toegankelijk te houden. Maar sportverslaggevers en journalisten zijn niet opgeleid om goed onderzoek te doen en dan gaat het wel eens mis. Een voorbeeld is het verhaal van Stella Walsh dat werd verteld in het VARA-programma Bureau Sport, afgelopen winter. U kunt het nog via www.bureausport.nl terugzien.

Houtvuur

Bij een gezellig knisperend houtvuurtje in het Olympisch Stadion vertelde Toine van Peperstraten opmerkelijke sportgeschiedenissen in Bureau Sport. Een van de geschiedenissen ging over de rivaliteit op de Spelen van Berlijn tussen de Poolse Stella Walsh en de Amerikaanse Helen Stephens. Stephens versloeg tot verrassing van velen Walsh op de sprint en vervolgens zou Walsh om een geslachtskeuring hebben gevraagd om haar 'tegenstander te ontmaskeren'. Stephens doorstond de test en behield het goud, maar toen Walsh na een gewelddadige moord in 1980 om het leven kwam, kwam de aap van Toine uit de mouw: "tijdens de autopsie kon niemand er meer omheen: Stella Walsh was een man".

Soundbite

'Stella Walsh was een man': sportgeschiedenis met een soundbite. En een smeug verhaal natuurlijk. Maar met nogal wat implicaties. 'Een man' impliceert dat Stella Walsh een bedrieger was die opzettelijk de vrouwencompetitie vervalste. Nu is er nog nooit iemand betrapt die met opzet de competitie vervalste en Walsh kan zich niet meer verdedigen tegen deze bijna infame beweringen. Ze heeft ook geen familie meer die het voor haar opneemt en zo woekeren deze versies van de geschiedenis maar voort. Want dat de VARA-versie onjuist is, hebt u natuurlijk al begrepen. Stella Walsh was geen man, ze had een zeldzaam genetisch mozaïek van cellen met geslachtschromosomen XY en XO (lees Xnul). Net als Foekje Dillema meer X- dan Y-chromosomen en leefde haar gehele leven als vrouw. Ik kom daar aan het eind van het verhaal op terug.

Stella Walsh

Walsh is geboren in Polen, maar opgegroeid en gestorven in Cleveland. Op haar geboortebewijs (1911) staat de naam of Stanisława Walasiewiczówna met geslacht meisje. Dat laatste zegt overigens nog niet alles, want kinderen met ambigue geslachtskenmerken werden in de vorige eeuw altijd aangegeven als meisje. Als ze drie maanden oud is verhuist het gezin van Polen naar Cleveland en pas op veel latere leeftijd aanvaardde Walsh de Amerikaanse nationaliteit, door haar huwe-

lijk met de olympische bokser Neil Olsen in 1947. Stasia, later Stella woonde in de VS maar liep voor Polen. In 1927 wint ze de Junior Olympische Spelen, maar ze kan niet naar de Spelen van Amsterdam omdat ze nog geen Amerikaanse is. Dat ze geen Amerikaanse werd, had vooral te maken met de profstatus die daarbij zou gaan horen terwijl ze baan had bij een sportrecreatiebedrijf in Cleveland. Twee dagen voor de nationalisatie in 1932 ziet ze daarom af

van het Amerikaans staatsburgerschap, omdat ze niet op de Spelen van Los Angeles zou mogen uitkomen. Via het Poolse consulaat wordt ze dan direct toegevoegd aan het Poolse team. Walsh heeft vrijwel haar gehele leven in de VS gewoond, met een onderbreking van 1933 tot 1936. In die tijd woonde en trainde ze in Polen waar ze de bekendste en in die jaren de populairste sporter was. Ze kreeg diverse Poolse onderscheidingen.

Olympische Spelen

Stella Walsh - zoals ze zich in de VS liet noemen - nam deel aan de Spelen van Los Angeles en Berlijn. In 1932 won ze het goud met een evenaring van het wereldrecord 11,9. Ze verhuisde vervolgens naar Polen en nam als volwaardig Poolse deel aan de Spelen van Berlijn in 1936. Tot verbazing van velen verloor ze in Berlijn de sprint van de onbekende 18-jarige, struise boerendochter Helen Stephens, bijgenaamd 'Fulton Flash' (vanwege haar geboorteplaats Fulton in de VS). Stephens liep een nieuw wereldrecord en werd na haar overwinning geroepen naar de box van Hitler die haar uitnodigde voor een weekend Berchtesgaden. Stephens begroette hem met een stevige hand sloeg de uitnodiging af.

In Polen en de VS begonnen na de overwinning de verhalen te circuleren dat Helen Stephens geen vrouw was maar een man. Ze oogde mannelijk, was militair en in-de-kast-lesbienne.

Ik heb geen enkele aanwijzing gevonden dat Stella Walsh zelf zou hebben gevraagd om een geslachtstest voor de Amerikaanse. Het waren de Poolse en zelfs de Amerikaanse kranten die openlijk twijfelden aan het geslacht van Helen Stephens. Om de geruchten de kop in te drukken liet het IOC Stephens onderzoeken door een gynaecoloog. Die verklaarde dat Stephens een vrouw was en zo behield ze de gouden medaille. Over Stella Walsh waren er geen geruchten. Er was geen twijfel over haar geslacht in 1936. Het rumoer ontstond pas na haar dood in 1980.

Oorlog

De naam Hitler viel al en die kondigde ook de oorlog aan. Stella Walsh was toen al in haar nadagen en de oorlog maakte een eind aan de internationale competitie. In de oorlog verbleef Walsh weer in de VS. Voor Polen kon ze ook na de oorlog niet meer uitkomen, omdat het land onder regime van de Sovjet Unie voorlopig niet meer zou deelnemen aan de Spelen. Het is in die tijd dat ze besluit Amerikaanse te worden. Dat is in de nadagen van haar loopbaan. Ze had inmiddels volgens verschillende bronnen meer dan 5000 overwinningen op haar naam staan en de foto waarop ze poseert

met bekens en medailles spreekt boekdelen.

Het huwelijk met Neil Olson in 1947 maakte van Walsh Amerikaanse. Het huwelijk duurde overigens maar een paar maanden. Walsh bleef zich na haar actieve sportcarrière inzetten voor Poolse sporters in de Verenigde Staten en organiseerde diverse kampioenschappen. Ze verdiepte zich in trainingstechnieken die achter het ijzeren gordijn gangbaar waren, daarbij hoorde bijvoorbeeld ook krachttraining. Walsh was een succesvolle en gewaardeerd trainster. Ook in Polen gaf ze lezingen en clinics onder meer aan Irena Kirszenstein en Eva Klobukowska die in Tokio de gouden medaille wonnen op de estafette. Het is fascinerend dat Walsh en Klobukowska elkaar op de baan hebben leren kennen, omdat Klobukowska ook 'verdacht' was zoals dat toen heette en in 1967 door de IAAF is geschorst vanwege een genetisch mozaïek.

Roofoverval

Op 4 december 1980 is Walsh slachtoffer van een (mogelijke) roofoverval als ze haar inkopen inlaadt in haar auto die 400 meter voorbij de ingang van het winkelcentrum staat geparkeerd. Een overvalder bedreigt haar met een pistool. Het komt, zo zou uit het forensisch onderzoek blijken, tot een handgemeen. Walsh had nikkel van het wapen aan haar handen. Er valt een schot dat Walsh raakt in haar buik. Niemand heeft het incident gezien, en in haar jaszak zit nog 290 dollar. Een passant vindt Walsh op straat en alarmeert de hulpdiensten. Enkele uren later overlijdt ze in het ziekenhuis aan haar verwonding. De overvalder is nooit gevonden. Maar er volgt zoals gebruikelijk in moordzaken een autopsie, in dit geval door lijkschouwer en forensisch arts Samuel Gerber. Pas dan lekt uit het onderzoek dat er iets eigenaardigs aan het geslacht van Walsh zou zijn. Een televisiestation laat de bom vallen: 'Stella Walsh was een man'. De politie probeert het gerucht de kop in te drukken door te stellen dat ze niet geïnteresseerd zijn in haar geslacht, maar in de oplossing van een moord. Maar de geruchten houden aan en de pers eist openheid van zaken en wint een geding daarover tegen de staat. Gerber besluit dan ook een DNA-test te laten uitvoeren. Neil Olson haar voormalige echtgenoot is not amused over de openbaarheid van en vergelijkt de staat met een Nazi-staat. Hij wordt gepest op het werk en trekt de haren uit zijn hoofd voor de twee maanden dat hij met Stella getrouwd was. Hij vertelde desgevraagd dat hij wel geslachtsgemeenschap met Stella had gehad maar altijd met het licht uit. De lijkschouwer Gerber besluit twee maanden na de brute moord openheid van zaken te geven.

Man of vrouw?

Voor de wetenschap zijn de begrippen man en vrouw ondeugdelijk. Pogingen om beide begrippen te definiëren zijn gestrand in goede wil. Elke deskundige kijkt op zijn manier naar het geslacht: de geneticus, de bioloog, de socioloog en de psycholoog. Ze komen er samen niet uit. Sommige wetenschappers willen het laatste woord aan de geslachtschromosomen geven anderen aan de wijze waarop de persoon zelf tegen zijn of haar geslacht aankijkt. In het laatste geval is het geslacht makkelijk vast te stellen met de vraag 'bent u man of vrouw?' Maar soms is het antwoord op deze vraag lastig, bijvoorbeeld omdat er mensen zijn die zichzelf een ander geslacht toekennen dan het biologische. Maar ook omdat de genetica soms geen definitief antwoord kan geven op de vraag.

Uiteraard is bijna altijd het antwoord op de vraag in lijn met de geslachtschromosomen, het fenotype - hoe de persoon er aan de buitenkant uitziet - en wat de persoon zelf denkt over het geslacht. Een man heeft geslachtschromosomen XY een vrouw XX. Hoe zij er beiden aan de buitenkant uitzien, hoeft ik u niet uit te leggen. Doorgaans voelen zij zich goed daarbij. Sommigen zijn zoals dat heet in een verkeerd lichaam geboren, hun biologische geslacht is dan niet in overeenstemming met hun gender. De mannen die 'in een verkeerd lichaam zijn geboren', mogen sinds 2004 bij de vrouwen sporten als zij zich onder behandeling laten stellen.

Problemen ontstaan er als het geslacht van een pasgeboren kind niet zomaar is vast te stellen en/of als een persoon een bijzonder genotype heeft zoals een mozaïek (een combinatie van) van XX en XY-chromosomen. De geneticus spreekt dan van hermafroditisme. De bioloog bestrijdt dat weer met de stelling dat mensen zich, anders dan bijvoorbeeld slakken, niet op twee manieren kunnen voortplanten. Hermafroditisme is volgens de bioloog geen kenmerk van de menselijke soort. Maar het is wel een term die bij het grote publiek duidelijkheid geeft.

Was Walsh een man?

Volgens de sportverslaggever Toine van Peperstraten was Stella Walsh een man. Wij weten als luisteraar natuurlijk wat hij daarmee bedoelt. Maar zo eenvoudig als Van Peperstraten het wil, was het niet. Ten eerste omdat Walsh is opgegroeid als meisje en altijd geleefd heeft als vrouw. Haar gender was dus vrouw. Bovendien was ze genetisch en biologisch geen man.

De forensisch arts Gerber stelde bij de autopsie vast dat Stella Walsh zowel mannelijke als vrouwelijke geslachtskenmerken had. Beide niet functionerend. Hij

veronderstelde dat het voor de ouders moeilijk was geweest om bij de geboorte eenduidig te zeggen of zij een meisje of jongen was. In de puberteit zouden de mannelijke kenmerken onder invloed van hormonen zich explicieter ontwikkeld hebben. Uit de DNA-test bleek dat Walsh een zeldzaam genetisch mozaïek had van cellen met XY-chromosomen en X0-chromosomen. X0 of X-nul wil zeggen dat er in een cel slechts één chromosoom wordt waargenomen. Doorgaans hebben cellen twee geslachtschromosomen - een van de vader en een van de moeder - verward in een dubbele helix. X-nul is op zich al een uitzonderlijke conditie die de naam syndroom van Turner kreeg naar de arts die het vaststelde bij een aantal onvruchtbare vrouwen die hij onder behandeling had met dezelfde opmerkelijke fysieke kenmerken. XY is het mannelijk genotype, X-nul het vrouwelijk. Dergelijke mozaïeken ontstaan meestal doordat de celdeling niet goed verloopt. Chromosomen blijven als het ware aan elkaar plakken en verdelen zich niet goed over de dochtercellen.

Op basis van Walsh' mozaïek van XY en X-nul kun je dus niet zeggen dat Walsh een man was. Er zijn in het verleden verschillende namen gegeven voor dergelijke condities: hermafrodiet, kwee, interseks. Nu is de politiek correcte term dat deze vrouwen een verstoorde geslachtsontwikkeling hebben doorgemaakt.

Stella Walsh zou ongetwijfeld geschorst zijn in 1936 als niet Stephens maar zij een geslachtstest had moeten ondergaan. Vrouwen met een verstoorde geslachtsontwikkeling werden tot 2011 uit de competitie genomen. Tegenwoordig kunnen deze vrouwen na een behandeling weer starten. Tientallen vrouwen zijn geschorst, waaronder minstens vier Nederlandse vrouwen. Dat waren geen mannen, en Stella Walsh was dat ook niet. Het laatste woord is aan Gerber die de knoop doorhakte met de woorden "sociaal, cultureel en wettelijk leefde Stella Walsh 69 jaar als vrouw. Ze leefde en stierf als vrouw." Op het overlijdenscertificaat gaf Gerber als geslacht 'vrouw' aan. Stella Walsh behield ook postuum haar gouden olympische medaille.

Publicaties Sportwereld 67

Wilfred van Buuren

Biografie

Bollerman, Theo, *Scheurleer. Voltooide volharding*, U2pi, Den Haag, 2013. 329 p., ill. Over tennisgoeroe Gerard Scheurleer.

De Vries, Gert, *Moed, zweet & tranen. 12 tragische sporthelden*, Linkeroever Uitgevers / Sporza / Tirion Sport, Antwerpen / Brussel / Utrecht, 2013, 334 p., ill., lit.opg. Met portretten van onder andere Frans de Muynck, Justin Fashanu, Ivo van Damme, Jack Johnson en Joaquim Agostinho.

Dijkman, Coe en Rick Winkelman, *Michael Bleekemolen. Een leven in de autosport. En daarbuiten*, Trade and Incentive Business, z.p., 2012. 184 p., ill.

Meijer, Maarten, *Dick Advocaat. Biografie*, Tirion Sport, Utrecht, 2013. 272 p.

Nederlof, Bert, *Ronald Koeman*, Voetbal International, Gouda, 2013. 393 p., lit.opg.

Oudshoorn, Erik, *Meesterknecht. De biografie van Gert Jakobs*, Voetbal International / de Buitenspelers, Gouda, 2012. 319 p., ill.

Woestenburg, Frank, *Churandy Martina. Biografie*, Tirion Sport, Utrecht, 2013. 160 p., ill.

Wolfskamp, Frans en Klaas Jan van der Weij, *Gouden Epke*, uitgeverij Komma, Den Haag, 2012. 104 p., ill. Fotoboek over Epke Zonderland.

Atletiek

Bos, Jan van den e.a., *Honderduit Haag. Haag Atletiek 1913-2013*, Haag Atletiek [Den Haag], 2013. 223 p., ill., reg.

Autosport

Vergeer, Koen, *Pole position. De 10 grootste wereldkampioenen uit de Formule1*, Nieuw Amsterdam, [Amsterdam], 2013. 176 p., ill.

Boksen

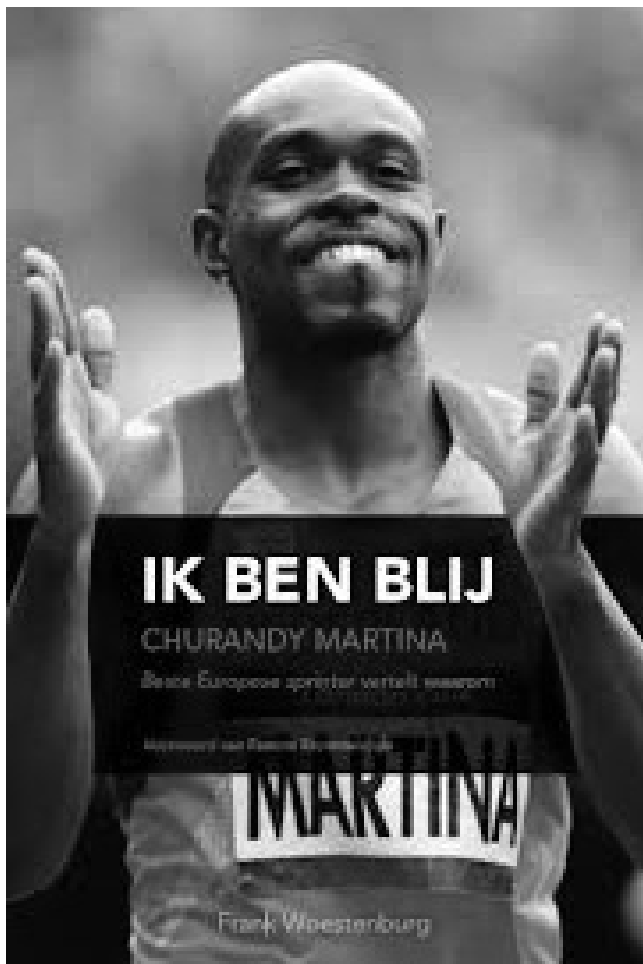
Piek, *Seconds Out. Faces of Boxing*, uitgeverij Komma, Zwolle, 2012. 112 p., ill. Fotoboek door Piek, dat is fotografe Annemieke Kock.

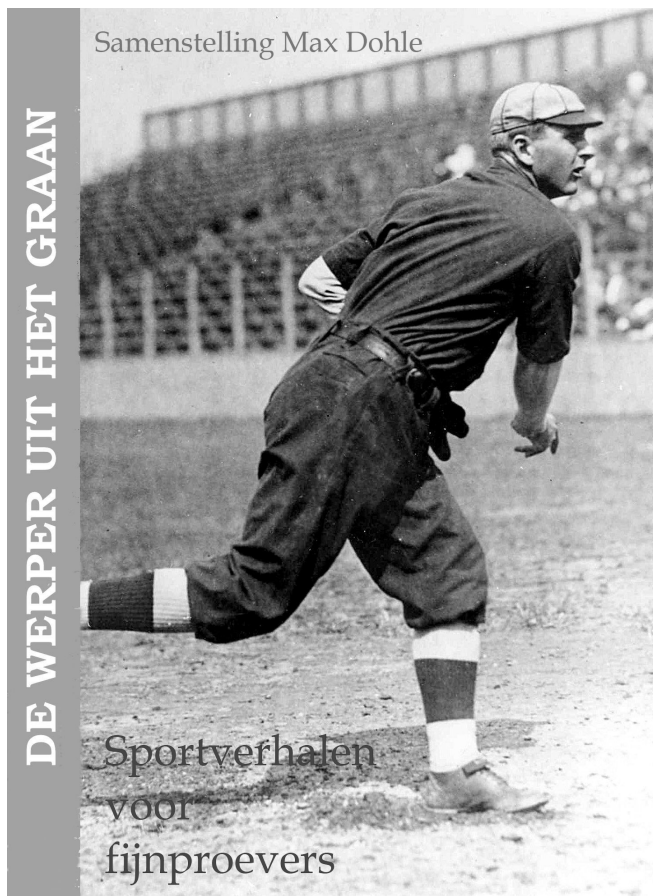
Honkbal

[Kingma, Eelke], *Jubileumboek 1913-2013 AHC Quick. Extra nummer De korte Stop, officieel orgaan van de Amsterdamsche-Honkbalclub-Quick*, jrg. 68, nr. 1000 (2013). 195 p., ill. Jubileumboek van de vermoedelijk oudste nog bestaande honkbalclub van Europa.

Motorsport

Kievit, Ad en Mariska Grob, *Wegrace in Nederland 2012*, [Wegrace Info, Ridderkerk, 2013]. 189 p., ill.

Samenstelling Max Dohle

DE WERPER UIT HET GRAAN

Sportverhalen
voor
fijnproevers

Schaatsen

Heide, Wieb van der en Janny Jansen (int.), *100 jaar IJclub Eensgezindheid Fochtelloo*, IJclub Eensgezindheid, Fochtelloo, [2012]. 84 p., ill.

Turnen

Heitinga, Simone en Stasja Köhler, *De onvrije oefening. Ex-topturnsters over jarenlange fysieke en mentale intimidatie als trainingsmethode*, De Geus, Breda, 2013. 318 p.

Tweede Wereldoorlog

Vooren, Jurryt van de, *Sportherdenking 4 mei 2013*, Stichting Exploitatie Olympisch Stadion Amsterdam, Amsterdam, 2013. 11 p., ill. Brochure met korte artikelen over schaatsen tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Voetbal

Busken, Youri van den, *Vader zoon & voetbal. Van Jaap en Michael van Praag tot Jerry en Nigel de Jong*, Voetbal International, Gouda, 2013. 430 p., ill.

Grinsven, Bart van (eindred.), *20 jaar betaald voetbal in*

Oss. *Van ons allemaal*, druk: Kampert-Nauta, Oss, [2012]. 78 p., ill.

Siebelink, Jeroen, *Voetbalgenen. Vaders en zonen van Oranje*, Nieuw Amsterdam, z.p., 2013. 272 p.

Wielrennen

Michael Boogerd en Maarten Scholten, *Handboek Tour de France. Het perfecte Tourboek*, Ambo, Amsterdam, 2013. 209 p., lit.opg.

Chevrolet, Herman, *Het mysterie van de eerste gele trui*, De Arbeiderspers, Amsterdam [etc.], 2013. 320 p.

IJshockey

Reinold, Udo, *Het grote Nederlandse ijshockeyboek 1891-2011*, eigen beheer, 2012. 416 p., ill., lit.opg.

Zwemmen

Breet, Tom en Jos van Gastel, *Zwembad Warder 100 jaar, 12 februari 1913 tot heden. Ontwikkeling van "Warder's Zwem- en Badvereniging" tot het huidige zwembad*, druk: Van Berkum Graphic Solutions, Zwaag, 2013. 96 p., ill.

COLOFON

De Sportwereld is een uitgave van Stichting de Sportwereld.

Hoofdredactie

Max Dohle

Medewerkers

Kinnema van Eik, Marjet Derks, Theo Bollerman, Nico van Horn, Wilfred van Buuren en Stéphanie Guillé (B).

Redactieadres

Stichting de Sportwereld

Postbus 11781, 1001 GT Amsterdam

E-mail: redactie@desportwereld.nl

Bankrelatie:

Rabobank Uitgeest 15.21.09.609

Kamer van Koophandel:

Amsterdam 41215142

ISSN: 15697169

Abonnementen

De Sportwereld verschijnt vier keer per jaar. Het magazine voor geschiedenis en achtergronden van de sport is alleen beschikbaar voor abonnees en medewerkers van Stichting de Sportwereld. Contributie per jaar: abonnees en medewerkers €20,00 instellingen €25,00. Zonder automatische incasso worden deze prijzen met €1,- verhoogd. U kunt abonnee worden door het Reactieformulier magazine op de website - onder de knop magazine - in te vullen en te verzenden. Overname uit deze uitgave is alleen toegestaan met toestemming van de hoofdredactie.

De Sportwereld, magazine van stichting de Sportwereld, geeft informatie over activiteiten van de stichting. Daarnaast bevat zij artikelen, interviews, boekbesprekingen en ander nieuws over de geschiedenis en achtergronden van de sport. Stichting de Sportwereld stelt zich ten doel: het bevorderen van de kennis van de geschiedenis en de achtergronden van de sport in Nederland. De stichting bevordert sporthistorisch onderzoek en zet zich in voor het behoud van het sportief cultureel erfgoed. Zij tracht dit doel te bereiken door het organiseren van bijeenkomsten (lezingen, studiedagen en werkgroepen), door het vervaardigen van publicaties (nieuwsbrieven en boeken) en door het leggen van contacten tussen beoefenaren van en geïnteresseerden in de geschiedenis en achtergronden van de sport.

STICHTING DE SPORTWERELD

Bestuur:

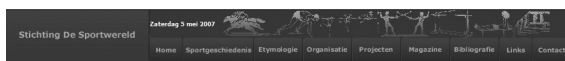
Pieter Breuker (voorzitter), Remco van Dam, Nico van Horn (secretaris) en Edwin Luttik (penningmeester)

Projectcoördinator:

Wilfred van Buuren

Webmaster:

info@desportwereld.nl

Welkom op de website van de Stichting De Sportwereld

Stichting De Sportwereld stelt zich ten doel: het bevorderen van de kennis van de geschiedenis en de achtergronden van de sport in Nederland. Zij tracht dit doel te bereiken door het organiseren van bijeenkomsten, lezingen, studiedagen en werkgroepen.

De stichting is in 1995 opgericht door Wilfred van Buuren en Oscar Steers.

Stichting De Sportwereld legt contacten tussen beoefenaren van en geïnteresseerden in de geschiedenis en de achtergronden van de sport. Leden zijn historici, sociologen, sporters, sportfans, verzamelaars en anderen. De stichting vervaardigt publicaties: nieuwsbrieven, boeken en handelingen. In het kwartaalijdschrift *De Sportwereld* verschijnen artikelen, interviews, boekbesprekingen, aankondigingen en ander nieuws over de geschiedenis en achtergronden van de sport.

NIUWS

03-05-07: Nico Scheepmaker Bekker = Kies het beste sportboek van 2006
03-05-07: Tweede editie sportiefestival in 2006
28-04-07: Afscheid Zuiderpark ADO Den Haag - 10 memorabele momenten
23-04-07: Subsidieaanvraag OCW helpt erfgoedinstellingen te digitaliseren
17-04-07: Oude hokersgeschiedenis van Nederland herontdekt - HG1100
15-04-07: Sportieve Erfgoeddag Sportmonum op 22 april 2007
11-04-07: Craft 60 - In de media
07-04-07: Heel 2007 feestjaar - 125 jaar Kon. Ned. Schaatsenrijders Bond

GESCHIEDENIS EN ACHTERGRONDEN VAN DE SPORT

Bestel hem nu!

SURF NAAR DE WEBSITE VAN MAGAZINE DE SPORTWERELD

WWW.DESPORTWERELD.NL